

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет ННІМВ ім. Б. Д. Гаврилишина
Кафедра Міжнародної економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти
«Магістр»
за спеціальністю **Міжнародна економіка**
освітньо-професійною програмою _____

Тема:

«Розвиток митної системи України в контексті Угоди про асоціацію з ЄС»

Виконав(ла):

студент 6 курсу, групи ЕМЕм - 21

Куриляк Михайло Вікторович

Науковий керівник:

Куриляк Віталіна Євгенівна д.е.н

професор кафедри міжнародної економіки

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади формування системи економічної безпеки регіону.	
1.1. Поняття та сутність економічної безпеки регіону.....	7
1.2. Основні загрози та ризики економічній безпеці в сучасних умовах.....	11
1.3. Цифрова економіка як чинник трансформації системи економічної безпеки.....	18
Розділ 2. Аналіз сучасного стану економічної безпеки регіону.	
2.1. Соціально-економічні показники розвитку регіону.....	23
2.2. Оцінка стану економічної безпеки регіону за ключовими індикаторами.....	28
2.3. Вплив цифровізації на економічну безпеку регіону.....	37
Розділ 3. Напрями удосконалення системи економічної безпеки регіону в умовах цифрової економіки.	
3.1. Стратегічні підходи до підвищення економічної безпеки регіонів.....	44
3.2. Використання цифрових технологій у забезпеченні економічної безпеки.....	46
3.3. Шляхи та механізми вдосконалення системи економічної безпеки регіону.....	51
Висновки.....	57
Список використаних джерел.....	61

ВСТУП

Повномасштабна військова агресія проти України, загострення глобальних геополітичних протиріч, трансформація світових фінансових ринків та пришвидшення цифрової революції докорінно змінюють умови функціонування національних економік і регіональних господарських систем. В таких умовах економічна безпека регіону виступає не лише складовою національної безпеки держави, а й ключовою передумовою збереження її територіальної цілісності, соціальної стабільності та спроможності до відновлення й розвитку.

Водночас сучасний етап розвитку глобальної економіки позначений активним впровадженням цифрових технологій: систем аналізу великих даних, штучного інтелекту, блокчейн-рішень, платформ електронного урядування та цифрових фінансових сервісів. З одного боку, вони суттєво розширюють можливості регіонів щодо моніторингу ризиків, підвищення прозорості управління, оптимізації фіскальних процесів і залучення інвестицій. З іншого боку — генерують нові загрози: кіберризики, технологічну залежність, цифровий розрив, маніпуляцію даними та зростання вразливості критичної інфраструктури.

Саме тому поєднання воєнних викликів та цифрової трансформації формує нову парадигму економічної безпеки регіону, яка потребує теоретичного переосмислення та практичної адаптації існуючих підходів до оцінювання та управління безпековими параметрами регіонального розвитку.

Актуальність теми магістерської роботи зумовлена:

- зміною балансу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці регіонів України під впливом війни;
- необхідністю переорієнтації регіональної політики з акценту на «запобігання внутрішнім дисбалансам» до доктрини стійкості, адаптивності та здатності до швидкого відновлення;

- стрімким розвитком цифрової економіки, що трансформує інструменти моніторингу, управління, контролю та прозорості використання ресурсів на регіональному рівні;
- потребою у формуванні комплексних стратегічних та інструментальних рішень, які інтегрують безпекові, цифрові, інституційні та соціальні компоненти регіональної політики.

Ступінь наукової розробленості проблеми засвідчує, що питання національної та економічної безпеки, просторових аспектів розвитку регіонів, цифровізації економіки та регіональної політики розкрито в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних основ економічної та регіональної безпеки зробили Я. Жаліло, Л. Акімова, В. Захарченко, Л. Коковський та ін. Цифрові трансформації, їхній вплив на економічний розвиток та інституційну спроможність розглядаються у працях Л. Шергіної, В. Ковтуна, Н. Краус, Г. Карчевої, Ю. Радіонова, О. Перепелюкової, І. Нечаєвої, І. Шиловець та інших дослідників. Разом з тим, комплексна оцінка економічної безпеки регіону в умовах одночасного впливу воєнних загроз і цифрової трансформації, а також розробка цілісних механізмів її посилення з урахуванням сучасних українських реалій, залишаються недостатньо опрацьованими. Саме ця прогалина зумовлює наукову новизну та практичну значущість обраного напрямку дослідження.

Мета магістерської роботи полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та практичній оцінці системи економічної безпеки регіону в умовах цифрової трансформації та воєнних викликів, а також у розробці стратегічних підходів і механізмів її вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачається вирішення таких основних **завдань**:

- Узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності економічної безпеки регіону, уточнити її місце в системі національної безпеки та систематизувати ключові загрози й ризики в сучасних умовах.

- Розкрити зміст цифрової економіки як чинника трансформації системи економічної безпеки, окреслити її переваги та ризики для регіональних господарських систем.
- Проаналізувати динаміку основних макроекономічних, соціально-демографічних, фіскальних, виробничо-інноваційних, зовнішньоекономічних та екологічних показників розвитку економіки України у 2020–2024 рр. як базу для оцінки регіональної безпеки.
- Оцінити стан економічної безпеки регіонів за ключовими індикаторами, виділивши найбільш уразливі напрями та структурні дисбаланси в умовах війни.
- Дослідити вплив процесів цифровізації (е-урядування, фінансової цифровізації, розвитку платформи «Дія», цифрових сервісів для бізнесу та населення) на рівень економічної безпеки регіону.
- Сформулювати стратегічні підходи до підвищення економічної безпеки регіонів з урахуванням євроінтеграційного курсу, післявоєнного відновлення та пріоритетів цифрової економіки.
- Розробити практичні механізми вдосконалення системи економічної безпеки регіону, включаючи інституційні, фінансові, цифрові та організаційні інструменти (зокрема блокчейн-реєстри відбудови, «єдине інвестиційне вікно», інструменти цифрового моніторингу ризиків, підходи до децентралізації критичної інфраструктури).

Об'єктом дослідження є система економічної безпеки регіону в умовах воєнних викликів та цифрової трансформації.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та організаційно-практичні засади формування, оцінки та вдосконалення системи економічної безпеки регіонів України з урахуванням впливу цифрових технологій, інституційних реформ та післявоєнного відновлення.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення, системний та структурно-функціональний підхід) — для теоретичного осмислення сутності економічної

та регіональної безпеки; статистичний аналіз, порівняльний та трендовий аналіз — для оцінки динаміки макроекономічних, соціально-демографічних, фінскальних та зовнішньоекономічних показників; методи економічного та інституційного аналізу — для дослідження впливу воєнних та цифрових чинників на економічну безпеку регіону; елементи сценарного підходу та стратегічного аналізу — для формування стратегічних підходів і механізмів підвищення економічної безпеки.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Національного банку України, міжнародних організацій (Світовий банк, МВФ, OECD), профільні аналітичні звіти, чинні нормативно-правові акти у сфері національної та економічної безпеки, цифрової трансформації, матеріали наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів.

Апробація наукових досліджень відбулась на IV Міжнародній науковій-практичній конференції «Міжнародна економіка в умовах кліматичних змін: глобальні виклики», (м. Тернопіль, 2025 р.).

Структура магістерської роботи зумовлена логікою досягнення поставленої мети та вирішення комплексу дослідницьких завдань і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Таким чином, магістерська робота спрямована на формування цілісного бачення економічної безпеки регіону як динамічної системи, здатної ефективно реагувати на сучасні воєнні та глобальні виклики й забезпечувати довгострокову стійкість та конкурентоспроможність України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

1.1. Поняття та сутність економічної безпеки регіону.

Термін «регіон» має латинське походження — regio, що дослівно перекладається як «керування» або «напрямок». Початкове значення поняття тісно пов'язувалося з адміністративно-управлінськими процесами, а не з окресленням просторових меж. З плином часу воно набуло іншого смислового відтінку, пов'язаного з дієсловом regere — «правити», що розширило його інтерпретаційне поле до політичного й територіального виміру. Отже, «регіон» постає як багатозначна наукова категорія, яка може характеризувати не лише географічно окреслену частину простору, але й економічні взаємозв'язки, інституційні форми взаємодії, адміністративні структури чи соціокультурні особливості розвитку певного суспільства [1, с. 8].

У науковому дискурсі відсутнє однозначне визначення поняття «регіон», що зумовлено його багатовекторною природою. Цей термін охоплює культурний, природний, соціальний, економічний і політичний виміри, демонструючи надзвичайну гнучкість у межах різних наукових парадигм. Масштаб регіону може коливатися від локальної територіальної одиниці до великого міждержавного чи континентального утворення, адже його сутність визначається контекстом — адміністративним, економічним або культурним.

Дослідники Д. М. Кочетков та Д. Б. Вукович [9] підкреслюють, що багатогранність поняття регіону проявляється у поєднанні територіальної визначеності з соціально-економічною динамікою. На думку економістів В. Кузінські та Д. Єнджейчика, регіон доцільно розглядати як комплексну систему, де взаємодіють економічні, природні, соціальні та виробничі компоненти. Автори акцентують, що регіон — це не лише адміністративна одиниця, а

цілісний простір із внутрішньою взаємозалежністю структурних елементів, що забезпечує його функціональну єдність [10, с. 207–210]. Виходячи з цього, можна виокремити кілька найуживаніших наукових підходів до розуміння сутності економічного регіону:

- територіальна частина держави, що вирізняється подібністю природно-кліматичних і географічних умов, а також спільністю соціально-економічних викликів та виробничо-економічної спеціалізації. Такі утворення не мають статусу адміністративних одиниць, не наділені юридичною правосуб'єктністю та не володіють чітко окресленими державними кордонами. Подібне розуміння поняття «регіон» здебільшого використовується поза межами офіційного наукового дискурсу;
- економічний регіон держави. Категорія, що найчастіше застосовується в межах економічної географії, оскільки передбачає наявність певних територіальних меж та просторову цілісність економічних процесів;
- адміністративно-територіальна одиниця державного устрою, на території якої функціонує система органів державної влади. Таке трактування вважається найбільш точним у контексті питань регіонального управління та державного регулювання розвитку територій.

Підсумовуючи, економічний регіон — це територіально-господарський комплекс, який виділяється в своїх межах, метою якого є забезпечення ефективного розвитку всієї національної економіки. В Україні виділяють п'ять найбільших економічних регіонів: Донбас (промисловий, металургія та видобуток вугілля), Придніпров'я (енергетика, металургія та машинобудування), Карпатський регіон (туризм, рекреація та лісове господарство), Поділля (аграрний та харчовий комплекси) та Столичний регіон (Київ та область — інноваційний та фінансовий центр).

Економічна діяльність завжди була фундаментальним чинником становлення не тільки кожної держави, а й суспільства загалом, і саме на її основі формується уявлення про значущість економічної безпеки для національного розвитку країни. Дослідники наголошують, що аналіз явищ дестабілізації в соціально-економічному просторі, вивчення загроз та проблем економічної безпеки регіонів постійно переходить у фокус наукових дискусій. Наприклад, такі автори як Л. М. Акімова та В. І. Захарченко пропонують розглядати екологічну безпеку як тісно пов'язану функціональну складову економічної стабільності. Вони акцентують увагу на важливості відповідного використання, охорони та відновлення природних ресурсів [2]. Циклічність військових конфліктів, зокрема нинішній воєнний стан, чинять тиск на стійкість соціально-економічної системи, накладаючи додаткові загрози на продовольчу та енергетичну безпеку держави, які знаходять підтвердження в дослідженнях О. Преображенської.

Я. А. Жаліло виділяє три рівні економічної безпеки — макро-, мезо- та мікро-, підкреслюючи значимість аналізу впливу на державу, підприємство та окрему особу [3]. У свою чергу Л. Коковський пропонує підходити до вивчення цього поняття з огляду на просторово-територіальні відмінності, вирізняючи міжнародний, регіональний, галузевий рівні та окремо — безпеку підприємств і громадян [66].

Таким чином у науковому полі формується багатовимірна картина: одні автори акцентують суб'єктний аспект, інші — просторову та функціональну різницю. Сукупно це дозволяє трактувати економічну безпеку регіону як складну, багаторівневу систему, спрямовану на протидію ризикам і сприяння сталому розвитку. Її функція забезпечує соціальну, економічну та інноваційну стабільність, створення сприятливих умов для інвестування, підтримку конкурентоспроможності, а також ефективне використання ресурсів для підвищення рівня добробуту та соціально-фінансової стійкості населення.

Офіційна Концепція економічної безпеки України, прийнята 1998 року, містить визначення сутності, класифікацію основних загроз та опис механізмів

захисту фінансового й реального секторів економіки. У цьому документі наголошується, що економічна безпека — це здатність державної економіки не лише зберегти свободу й незалежність розвитку, а й забезпечити обороноздатність і стійкість громадянського суспільства навіть за умов найскладніших сценаріїв та захистити національні інтереси від впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків [24].

Сутність економічної безпеки варто розглядати як багатовимірну, комплексну характеристику функціонального стану господарської системи, незалежно від її ієрархічного масштабу — чи то держава, чи регіональний кластер, чи окремий суб'єкт підприємницької діяльності. Ця характеристика інтегрально відображає здатність економіки підтримувати стабільне гомеостатичне функціонування, забезпечувати ефективну динамічну еволюцію, а головне — активно протистояти всьому комплексу ендегенних та екзогенних дестабілізуючих загроз. Таким чином, центральним завданням цієї категорії є забезпечення перманентності соціально-економічного розвитку та надійної протекції національних інтересів.

Науковий дискурс щодо цієї проблематики демонструє певні відмінності в акцентах: наприклад, Н. Е. Аванесова трактує квінтесенцію безпеки через призму гармонійного поєднання економічної стійкості, стабільності, а також суверенної незалежності та ефективності розвитку, виділяючи економічну стійкість як фундаментальну вісь концепції [7]. Водночас, позиція Т. О. Корнієнка зосереджується на функціональній спроможності системи до рішучої опозиції деструктивним зовнішнім впливам, одночасно забезпечуючи всі необхідні передумови для стимулювання інклюзивного економічного зростання [8]. Виділимо основні критерії сутності економічної безпеки регіону (міста):

- 1) Фінансова стійкість (планування надходжень та видатків бюджету, серед яких значну частку видатків направляють на соціальну сферу, освіту та ЖКГ, що по своїй природі є гарантією соціальної стабільності, однак є обмеження для інвестиційних проектів);

- 2) Соціальна стійкість (місто, залишаючись культурним та освітнім центром, підсилює соціальну безпеку);
- 3) Інфраструктурна адаптація (громадський транспорт, ЖКГ фінансуються з міського бюджету, проте капітальні вкладення залишаються обмеженими, що стримує оновлення);
- 4) Інновації та інвестиції (запровадження електронного сервісу, індустріальні парки, розвиток в напрямку «зелена енергетика» — все це зміцнює потенціал міста);
- 5) Стратегічне планування (в стратегічному плануванні важливим кроком для довгострокової безпеки міста являється визначеність пріоритетів таких як: людський капітал, туризм, цифровізація та «зелена енергетика»).

Аналізуючи викладене, можна зробити висновок, що сутність економічної безпеки регіону полягає у забезпеченні стабільності його соціально-економічної системи, здатності протистояти кризовим явищам і зовнішнім викликам, підтриманні конкурентоспроможності, створенні сприятливого інвестиційного клімату та забезпеченні сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Економічна безпека регіону є динамічною системою, що інтегрує політичні, соціальні, фінансові, екологічні та інноваційні чинники. Її досягнення можливе лише за умови ефективної взаємодії державних органів, місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства. Таким чином, економічна безпека регіону є не лише важливою складовою національної безпеки, але й базисом економічного розвитку, що забезпечує здатність держави функціонувати стабільно, незалежно та ефективно навіть за умов зовнішніх і внутрішніх загроз.

1.2. Основні загрози та ризики економічній безпеці в сучасних умовах.

Сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується глибокими та динамічними трансформаціями у геополітичному та геоекономічному просторах. Зміна балансу сил між провідними державами, поява нових центрів

економічного впливу, активізація регіональних конфліктів та посилення конкуренції на міжнародних ринках створюють нові виклики для стабільності та безпеки окремих країн. Особливого значення набувають проблеми глобальної безпеки, серед яких можна виділити загрозу воєнних конфліктів, терористичних атак, енергетичної залежності, кліматичних змін та нестабільності світових фінансових ринків. У цих умовах кожна держава вимушена шукати ефективні механізми захисту власних національних інтересів, серед яких провідне місце займає економічна безпека.

Економічна безпека є основою національної безпеки, адже саме вона забезпечує стабільність фінансово-економічної системи, стале зростання, соціальну стабільність та конкурентоспроможність країни у світі. Вона виступає гарантом ефективного функціонування держави, адже у разі підриву економічної стабільності неможливе належне забезпечення інших сфер, а саме — політичної, воєнної, екологічної та соціальної.

Актуальність питання забезпечення національної безпеки посилюється також внутрішніми трансформаціями: модернізація економіки, перехід до інноваційної моделі розвитку, необхідності залучення інвестицій, а також інтеграція у світові економічні структури. Водночас національні економіки стикаються з низкою загроз: інфляційні процеси та зростання державного боргу, тіньова господарська діяльність, посилення трудової міграції та інші.

Отже в умовах глобальних і внутрішніх викликів питання забезпечення економічної та національної безпеки постає як першочергова стратегічна мета державної політики. Для її реалізації передбачається створення комплексної системи моніторингу загроз, ефективного використання національних ресурсів та формування сприятливого середовища для сталого розвитку суспільства та економіки.

У травні 2022 року компанія Economist Intelligence Unit провела дослідження, в результаті якого встановлено, що ризики, спричинені повномасштабною війною росії проти України, можуть спричинити дестабілізацію економічної та соціально-політичної ситуації у світі через

виникнення дефіциту енергоресурсів та підвищення їх вартості, зростання рівня інфляції, загрози продовольчій безпеці [4].

Фахівці центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень у лютому 2024 року провели експертне опитування, результатами якого визначено Топ-5 найбільших загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики: корупційні скандали, інструменти російського впливу (проросійські політики, УПЦ МП), падіння довіри до політичного керівництва, демографічні втрати та соціальна апатія яка спричинена «втомою від війни» [5].

На основі вивчення передового міжнародного досвіду й аналізу наукових праць встановлено, що загрози національній безпеці та її окремим складовим мають виражений суб'єктний характер. Іншими словами, їх доцільно розглядати як прояв цілеспрямованої протидії з боку окремих осіб, соціальних груп, суб'єктів господарювання чи інших учасників суспільних відносин (держав, політичних партій, громадських організацій тощо), задоволення життєво важливих інтересів як держави й суспільства загалом, так і окремої особистості.

Крім того, враховуючи підхід, згідно з яким загрози розглядаються як поєднання певних умов, чинників та дій (або цілеспрямованої діяльності), доцільним видається їх систематизація та класифікація за видами. Такий підхід дозволяє не лише більш точно ідентифікувати природу конкретних загроз, а й визначити механізми їхнього виникнення та можливі шляхи їх нейтралізації.

Класифікація загроз за видами створює теоретичне підґрунтя формування ефективної системи економічної та національної безпеки, адже вона дає змогу структурувати різноманітні ризики, виокремити ключові сфери їхнього прояву та розробити адекватні заходи протидії.

У таблиці 1.1 систематизовано основні види внутрішніх загроз, що впливають на стан економічної безпеки держави та її регіонів. Представлені категорії охоплюють ключові сфери суспільного життя — економічну, політичну, соціальну, військову, інформаційну, екологічну та енергетичну, що дозволяє комплексно оцінити чинники ризику.

Економічні загрози є базовими, оскільки саме вони безпосередньо впливають на стабільність фінансової системи, рівень зайнятості та темпи економічного зростання. Інфляція, бюджетний дефіцит та поширення тіньової економіки знижують фінансову стійкість держави й підривають довіру до економічних інститутів.

Табл. 1.1

Систематизація внутрішніх загроз економічній безпеці та їхні характеристики

Види загроз	Характеристика	Приклади
Економічні	Пов'язані з дестабілізацією фінансово-економічної системи	Інфляція, дефіцит бюджету, тіньова економіка, безробіття
Політичні	Зумовлені нестабільністю влади, боротьбою політичних сил	Політичні кризи, корупція, низька ефективність держуправління
Соціальні	Загрози добробуту та соціальній стабільності	Зубожіння населення, зростання міграції, поглиблення нерівності
Військові	Пов'язані з воєнними конфліктами та агресією	Збройні дії, терористичні акти, гібридні загрози
Інформаційні	Викликані маніпуляцією інформаційними потоками	Кібератаки, дезінформація, інформаційні війни
Екологічні	Виникають унаслідок погіршення стану довкілля	Техногенні аварії, забруднення ресурсів, кліматичні зміни
Енергетичні	Залежність від зовнішніх джерел енергії та ресурсів	Енергетична залежність, дефіцит ресурсів, цінові шоки

* сформовано автором на основі [22]

Політичні загрози мають опосередкований, але стратегічно важливий вплив. Політична нестабільність, боротьба між владними групами та корупція створюють невизначеність у регулюванні економічних процесів і негативно позначаються на інвестиційному кліматі.

Соціальні ризики проявляються через зниження рівня життя населення, поглиблення соціальної нерівності та зростання трудової міграції, що у свою

чергу призводить до зменшення людського капіталу та потенціалу внутрішнього ринку.

Військові загрози, зокрема воєнні конфлікти та терористичні акти, формують найвищий рівень ризику для економічної безпеки, адже вони безпосередньо руйнують інфраструктуру, порушують логістичні ланцюги та змінюють структуру державних витрат.

Інформаційні загрози посилюються в умовах цифровізації. Кібератаки, поширення дезінформації та маніпуляції у медіа-просторі можуть призводити до економічних збитків і втрати довіри до інституцій.

Екологічні ризики пов'язані з деградацією природного середовища, техногенними аваріями та кліматичними змінами, що негативно впливають на ресурсну базу економіки та якість життя населення.

Енергетичні загрози є особливо актуальними для України, оскільки енергетична залежність від імпорту та цінові коливання на світових ринках створюють ризики для стабільності виробництва та національної безпеки в цілому.

Таблиця 1.2 систематизує основні зовнішні загрози, що впливають на економічну безпеку держави в умовах глобальної нестабільності. Вона відображає багатовимірний характер ризиків, які формуються поза межами національної економіки, але безпосередньо впливають на її стійкість та розвиток.

Геополітичні загрози мають стратегічний характер і пов'язані зі зміною міжнародного балансу сил, що може проявлятися у вигляді воєнної агресії чи санкційного тиску.

Економічні ризики обумовлені глобальними кризами та фінансовими дисбалансами, які призводять до зниження інвестиційної активності та коливань валютних курсів.

Енергетичні загрози формуються через залежність від імпорту енергоносіїв, що робить державу вразливою до цінових шоків і блокування поставок.

Торговельно-інвестиційні ризики полягають у втраті доступу до зовнішніх ринків і зменшенні притоку капіталу, що безпосередньо впливає на темпи економічного зростання.

Табл. 1.2

Систематизація зовнішніх загроз економічній безпеці та їхні
характеристики

Види загроз	Характеристика	Приклади
Геополітичні	Зумовлені зміною балансу сил на міжнародній арені та міждержавними конфліктами	Воєнна агресія, міжнародні санкції, територіальні претензії
Економічні	Пов'язані зі світовими кризами та глобальними дисбалансами	Глобальні фінансові кризи, падіння інвестиційних потоків, коливання валют
Енергетичні	Залежність від імпорту енергоносіїв і нестабільності ринків ресурсів	Зростання цін на нафту та газ, блокування постачань, енергетичні шоки
Торговельно-інвестиційні	Обмеження доступу на зовнішні ринки та капітал	Торговельні бар'єри, митні війни, скорочення іноземних інвестицій
Інформаційні	Використання інформаційних технологій для впливу на державу	Кібератаки, інформаційна пропаганда, втручання у виборчі процеси
Соціальні та гуманітарні	Вплив зовнішніх чинників на міграційні процеси та соціальну стабільність	Масова трудова міграція, біженці, «відтік мізків»
Екологічні та техногенні	Ризики, пов'язані з глобальними катастрофами та змінами клімату	Кліматичні зміни, транскордонне забруднення, аварії на міжнародних об'єктах

* сформовано автором на основі [23]

Інформаційні загрози пов'язані з кібератаками та маніпуляцією інформацією, які можуть підірвати довіру до державних інститутів.

Соціальні та гуманітарні фактори проявляються через масову міграцію населення та «відтік мізків», що знижує потенціал людського капіталу.

Екологічні та техногенні загрози мають глобальний характер і спричиняють додаткові економічні втрати через кліматичні зміни та техногенні катастрофи.

Сучасний етап розвитку міжнародної спільноти відзначається глибокими трансформаціями у геополітичній та гео економічній сферах, що породжують багатовимірні виклики й загрози для національної безпеки держави. Проведений аналіз засвідчує, що як внутрішні так і зовнішні чинники мають потенціал суттєво дестабілізувати економічну систему, послабити її стійкість та конкурентоспроможність, а також негативно вплинути на соціально – політичну стабільність.

До внутрішніх загроз варто віднести насамперед інституційну слабкість, високий рівень корупції, тіньову економічну діяльність, інфляційні процеси, зростання державного боргу, а також посилення міграційних та демографічних проблем. Ці фактори знижують ефективність державного управління, ускладнюють модернізацію національної економіки та сприяють зниженню довіри населення до влади.

Зовнішні загрози проявляються у посиленні геополітичної напруги, обмеженні доступу до міжнародних ринків, зростання енергетичної залежності, фінансовій нестабільності світових ринків, активізації кібератак та глобальних економічних викликах.

Особливої уваги набули наслідки повномасштабної військової агресії росії проти України, що призвела до руйнування міжнародних економічних зв'язків, посилення енергетичної та продовольчої небезпеки, а також прискорення інфляційних процесів у глобальному масштабі. У цьому контексті економічна безпека виступає фундаментальною складовою національної безпеки, оскільки її порушення автоматично спричиняє негативні процеси у політичній, воєнній, соціальній та економічній сферах.

Тому ключовим завданням державної політики має стати створення комплексної системи ідентифікації й моніторингу загроз, упровадження ефективних інструментів антикризового управління, раціональне використання

ресурсного потенціалу та формування сприятливого середовища для інвестицій та сталого економічного розвитку.

1.3. Цифрова економіка як чинник трансформації системи економічної безпеки.

Сучасний етап розвитку глобальної економіки переживає глибоку структурну трансформацію, яка спричинена стрімким розвитком та масовим впровадженням цифрових технологій. Базуючись на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), аналізі великих даних (Big Data), штучного інтелекту (ШІ) та автоматизованих систем, цифрова економіка представляється як нова модель господарювання, яка кардинально змінює підходи до забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону та окремих об'єктів господарювання. Ця трансформація має подвійне значення, з однієї сторони це – каталізатор економічного зростання, а з іншої — генерація нових, складних та непередбачуваних загроз.

Л. А. Шергіна й В. П. Ковтун у своєму дослідженні розкривають поняття та структуру цифрової економіки. Автори акцентують увагу на тому як цифрова економіка зміцнює фінансову безпеку, інвестиційні потоки, зайнятість на економічні ризики [11, с. 25-34]. А. О. Логінова розглядає приклади цифрових стратегій ЄС, роль інновацій у безпеці регіонів та формування інституцій цифрового управління. Автор описує вплив цифрової економіки на регіональну політику, управління конкурентоспроможність та економічну безпеку [12, с. 56].

Цифрова економіка — потужний інструмент для розвитку, що дає можливість істотно збільшити продуктивність, знизити витрати та зробити бізнес-процеси більш ефективнішими. Інновації та технологічний прогрес сприяють розширенню електронно-інформаційного середовища та цифровізації економіки. Завдяки електронно-інформаційному середовищу цифровізація економіки набуває все більшого значення в світі, збагачуючи економіку новітніми та прогресивними технологіями.

Н. Краус [13] та Г. Карчева [14] у своїх наукових роботах показали можливості реалізації цифрової економіки, наглядно продемонстрували особливості її функціонування в умовах світового інформаційного простору. Цифрову економіку нерозривно пов'язують із розвитком новітніх технологій, так як реальний світ та світ онлайн (цифровий світ) виступають каталізатором для подальшої трансформації соціально-економічних відносин.

Ю. Радіонов досліджує основні риси цифрової економіки в Україні. Автор наводить статистичні показники її розвитку та вивчає бар'єри впровадження цифрових технологій [15, с. 41-50]. О. Перепелюкова аналізує особливість цифровізації регіональних економік у контексті розвитку креативної економіки. Авторка акцентує увагу, що цифровізація є головним чинником модернізації регіональної економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Також у статті розкрито механізми впровадження цифрових технологій у регіональне управління, що у свою чергу підсилює економічну безпеку регіонів [16].

І. Нечаєва й І. Шиловець приділили увагу проблемам впровадження цифрових рішень у державному та приватному секторах та використанню цих рішень у вивченні цифрової трансформації українських регіонів. Автори підкреслюють, що цифрова економіка підвищує ефективність управління та знижує ризики для економічної безпеки регіону через покращення прозорості та аналітики [17].

У свої публікаціях Всесвітній банк використовує формулювання Цифрова Державна Інфраструктура (Digital Public Infrastructure), надалі ЦДІ як підхід до цифровізації, що зосереджений на створенні фундаментальних блоків для суспільних благ. ЦДІ забезпечує основні цифрові функції в масштабі суспільства, дозволяючи приватним та державним постачальникам послуг використовувати інновації для швидшого та ефективнішого розвитку нових послуг. Експерти банку підкреслюють, що максимальна користь від цифровізації можлива лише за умови одночасного вдосконалення законодавства та зміцнення цифрових навичок населення [6].

Якісне інтернет-покриття, підготовка фахівців, які здатні на високому рівні працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями, розвиток цифрових сервісів та цифрової інфраструктури є основними критеріями для забезпечення розвитку цифрової економіки. У звіті «Global Findex Database 2025» продемонстровано, як мобільні технології відкривають доступ до фінансових та державних послуг мільйонам людей, сприяючи фінансовій інклюзії, економічній стабільності та рівності [18].

Звісно пліч-о-пліч із перевагами, цифрова економіка несе низку нових ризиків та загроз для економічної безпеки. Можемо виділити та класифікувати чотири основні загрози:

1. Кіберзлочинність. Одна з найочевидніших загроз. За даними Держспецзв'язку України кількість кібератак зросла після повномасштабного вторгнення росії. У 2022 році було зафіксовано 2194 кіберінцидентів, а в 2023 році кількість зросла на 15% і становила 2543 атаки. У 2024 році їх була рекордна кількість — 4315 атак, що майже у двічі більше ніж у 2022 році. Одна з найбільших атак відбулася 12 грудня 2023 року — кібератака на «Київстар». Результат атаки — порушення роботи найбільшого оператора мобільного зв'язку та інтернету України на кілька днів, що призвело до серйозних економічних втрат для бізнесу, залежних від зв'язку, порушило роботу багатьох платіжних систем та інших критично важливих сервісів;
2. Технологічна залежність. Країна, яка повністю покладається на іноземне програмне забезпечення та обладнання мимоволі піддається серйозним ризикам для її національного суверенітету. Це може бути використано для шпигунства чи політичного тиску. Прикладом цього є іноземні хмарні сервіси та програмне забезпечення;
3. Безпека та приватність даних. Витік конфіденційної інформації може призвести до втрати ділової репутації, шахрайства, що в свою чергу призводить до фінансових збитків громадян та бізнесу;

4. Монополізація ринку. Декілька домінуючих ІТ-гігантів можуть пригнічувати конкуренцію, що в свою чергу уповільнює інновації та створює перешкоди для розвитку малого та середнього бізнесу.

Система економічної безпеки теж мусить еволюціонувати. На додаток до традиційних елементів таких як: фінансова, продовольча, енергетична безпеки, сьогодні сформована нова, критично важлива складова — цифрова безпека. Отже, цифрова економіка виступає як фактор, що змушує переосмислювати методи та підходи до забезпечення безпеки. Це вимагає розробки сучасної моделі, яка буде інтегрувати інструменти цифрового моніторингу та управління ризиками, щоб держава могла ефективно захищати свої стратегічні ресурси в епоху цифрових технологій.

Висновки до розділу 1

Категорія «регіон» є багатовимірною й не зводиться лише до адміністративно-територіальної одиниці. Її зміст охоплює територіальний, економічний, інституційний та соціокультурний виміри, а також специфіку просторової організації господарської діяльності. Регіон доцільно розглядати як складну територіально-господарську систему, у межах якої взаємодіють природні, економічні, соціальні та виробничі компоненти, а його структура й функції визначаються як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками розвитку. Саме в цьому контексті економічний регіон постає як ключовий елемент національної економіки, від стійкості й ефективності якого залежить загальний рівень економічної безпеки держави.

Сутність економічної безпеки в сучасному науковому дискурсі трактується як комплексна, інтегральна характеристика стану господарської системи будь-якого рівня — від держави до окремого регіону чи суб'єкта господарювання. Вона відображає здатність економіки підтримувати стабільність, забезпечувати динамічний розвиток, ефективно протидіяти сукупності внутрішніх і зовнішніх загроз та захищати національні (регіональні) інтереси. При цьому важливо, що економічна безпека регіону поєднує фінансову, соціальну, інфраструктурну,

інноваційно-інвестиційну та стратегічну складові, а її досягнення можливе лише за умови узгодженої взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства.

Проведена систематизація внутрішніх і зовнішніх загроз засвідчила, що економічна безпека формується в умовах багаторівневої та багатовекторної ризиковості. Внутрішні загрози — інституційна слабкість, корупція, тіньова економіка, інфляція, зростання боргового навантаження, соціальна нерівність, демографічні й міграційні дисбаланси — підривають стійкість економічної системи «зсередини» й обмежують потенціал її модернізації. Зовнішні загрози — геополітична напруга, воєнна агресія, санкційний тиск, енергетична залежність, коливання світових фінансових ринків, торговельні обмеження, глобальні екологічні та інформаційні ризики — посилюють вразливість національної та регіональної економіки до шоків, часто маючи довготривалий кумулятивний ефект. У цих умовах економічна безпека об'єктивно виступає фундаментальною складовою національної безпеки.

Окремим, принципово новим виміром системи економічної безпеки стала цифрова економіка. З одного боку, вона виступає потужним драйвером зростання, підвищує продуктивність, прозорість управління, розширює можливості моніторингу ризиків і доступу до фінансових та державних послуг. З іншого боку, цифрова трансформація генерує нові загрози — кіберзлочинність, технологічну й інфраструктурну залежність, ризики витоку та маніпуляції даними, а також монополізацію цифрових ринків. Це потребує переосмислення традиційних підходів до економічної безпеки та виокремлення цифрової безпеки як її критично важливої складової.

Отже, можна стверджувати, що економічна безпека регіону є динамічною, багаторівневою й цифровою зумовленою системою, яка формується на перетині просторових, інституційних, соціально-економічних та технологічних факторів. Забезпечення належного рівня цієї безпеки вимагає: чіткої ідентифікації внутрішніх і зовнішніх загроз; побудови комплексної системи їх моніторингу; інтеграції інструментів цифрової економіки в механізми управління; а також

формування сприятливого середовища для довгострокового, стійкого й інклюзивного розвитку регіонів як бази національної економічної та безпекової спроможності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

2.1. Соціально-економічні показники розвитку регіону.

У сучасних умовах розвитку економіки, які визначаються високим рівнем відкритості, цифрових трансформацій і глобальної взаємозалежності, питання економічної безпеки регіонів стає особливо актуальним. Регіон сьогодні — це не просто адміністративно-територіальна одиниця, а повноцінний учасник міжнародних економічних процесів. Він формує експортно-імпортні потоки, залучає іноземний капітал, бере участь у глобальних виробничих мережах і водночас стикається з ризиками, що походять із зовнішнього економічного середовища.

Забезпечення економічної безпеки регіону в умовах євроінтеграційного курсу України та структурної трансформації її господарського простору є важливою передумовою сталого розвитку держави загалом. Високий рівень економічної безпеки свідчить про здатність регіону ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, підтримувати конкурентоспроможність на міжнародному рівні, а також забезпечувати соціально-економічну стабільність і добробут населення.

Період 2020-2024 років став для України надзвичайно складним та водночас визначальним. Пандемія COVID-19, повномасштабна війна, порушення глобальних логістичних ланцюгів, енергетична та валютна нестабільність суттєво позначилися на розвитку національної економіки та окремих регіонів.

Не зважаючи на численні виклики Україна продемонструвала високу адаптивність: поступово відновлювала макроекономічну рівновагу, активізувала міжнародну співпрацю, стимулювала розвиток експортоорієнтованих галузей і впроваджувала цифрові інструменти управління. Такі процеси створюють нові перспективи для зростання, але водночас підвищують залежність регіональних економік від зовнішніх чинників, що потребує особливої уваги в контексті безпеки.

Для здійснення всебічного аналізу економічної безпеки регіональних систем необхідно попередньо дослідити загальний стан національної економіки у період з 2020 по 2024 роки (див. табл. 2.1).

Табл. 2.1

Динаміка номінального ВВП України у 2020-2024 рр.

Рік	Номінальний ВВП (у фактичних цінах, млрд грн)	Динаміка (зміна до попереднього року, %)	Примітки
2020	4 194.1	- (скорочення реального ВВП на 4.0%)	Вплив пандемії COVID-19
2021	5 459.6	+ 29.7%	Відновлювальне зростання після пандемії
2022	5 191.0	- 4.9% (номінально)	Початок повномасштабного вторгнення (реальне падіння ВВП склало близько 29.1%)
2023	6 537.8	+ 25.9% (номінально)	Відновлення економіки після шоку 2022 року (реальне зростання близько 5.3%)
2024	7 658.7	+ 17.1% (Прогноз/План)	Прогнозований показник, закладений у Держбюджеті

* сформовано автором на основі [19,20]

Наведені в таблиці дані свідчать про суттєву зміну макроекономічної динаміки України протягом 2020-2024 років, що відображає як вплив глобальних кризових явищ, так і внутрішніх структурних трансформацій.

У 2020 році номінальний валовий внутрішній продукт України становив 4194,1 млрд грн., що супроводжувалося скороченням реального ВВП на 4%.

Основним чинником спаду стала пандемія COVID-19, яка призвела до зниження ділової активності, падіння обсягів промислового виробництва та скорочення експорту.

У 2021 році відбулося відновлювальне зростання — номінальний ВВП збільшився до 5459,6 млрд грн, що на 29,7 % більше порівняно з попереднім роком. Це зростання зумовлено активізацією споживчого попиту, розширенням внутрішнього ринку та поступовим відновленням міжнародної торгівлі після пандемічних обмежень.

Найглибше падіння зафіксовано у 2022 році, коли внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії номінальний ВВП скоротився до 5191 млрд грн, що означає зниження на 4,9% у номінальному вираженні. Проте з урахуванням інфляційного чинника реальне скорочення становило близько 29,1%, що стало найбільшим економічним спадом за всю історію незалежної України. Основні втрати були пов'язані з руйнуванням виробничих потужностей, зниженням експорту, порушенням логістичних ланцюгів та масовою міграцією населення.

Починаючи з 2023 року, спостерігається помітне економічне відновлення. Номінальний ВВП зріс до 6537,8 млрд грн, що відповідає зростанню на 25,9%, при цьому реальне зростання оцінюється на рівні 5,3%. Цей позитивний тренд обумовлений відновленням експорту, адаптацією бізнесу до умов війни, зростанням ролі цифрового сектору та стабілізацією валютного ринку.

Прогноз на 2024 рік передбачає подальше зростання номінального ВВП до 7658,7 млрд грн (приблизно +17,1% до попереднього року). Згідно з макропрогнозом Міністерства економіки України, цей результат базується на очікуваному розширенні інвестиційної активності, підтримці з боку міжнародних партнерів, а також розвитку внутрішнього ринку внаслідок державних програм стимулювання економіки. Загалом, аналіз демонструє, що українська економіка характеризується високою адаптивністю до кризових умов. Незважаючи на катастрофічний спад 2022 року, уже впродовж 2023–2024 років спостерігається тенденція до поступового відновлення макроекономічної

рівноваги, що формує базу для подальшого зміцнення фінансової та економічної безпеки країни.

Одним із ключових чинників, що впливає на соціально-економічну безпеку держави є демографічна ситуація. Динаміка цих показників в період 2020-2024 років в Україні свідчить про глибоку та тривалу демографічну кризу, яка впливає на формування людського капіталу, структуру працездатного населення та потенціал економічного зростання (рис. 2.1) [25, 26].

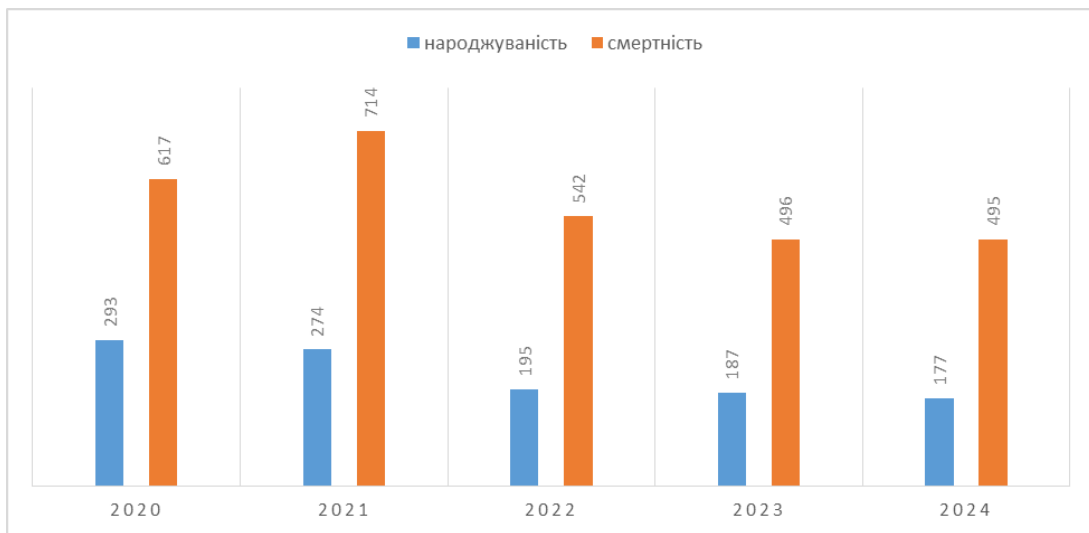

Рис. 2.1. Динаміка народжуваності та смертності в 2020-2024 рр. (тис. ос.).

Варто відмітити, що дані в наведені в рис. 2.1 за період 2022–2024 рр. можуть відрізнятися від реальних, оскільки доступ Держстату до цих даних з окупованих територій був ускладнений або відсутній повністю. Ці дані демонструють катастрофічно стрімке падіння народжуваності, в порівнянні 2021 р. до 2024 р. спостерігається зменшення приблизно на 35%. Так, для прикладу, у 2023 році на 32% менше дітей народилося ніж у 2021 році.

Основними причинами таких показників є пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну. Також відмітимо і соціально-економічний фактор: зниження рівня доходів, невизначеність з роботою, ризики для життя — все це пригнічує рішення про народження дітей.

Для економічної безпеки регіону такі негативні показники мають колосальні наслідки: зменшення чисельності населення працездатного віку

спричиняє дефіцит робочої сили, зниження потенціалу економічного зростання. Негативне природне сальдо призводить до зменшення обсягу внутрішнього попиту, що в свою чергу призводить до скорочення внутрішнього ринку. У регіонах, де народжуваність падає, а смертність залишається на рівні або зростає, створюються додаткові ризики для фінансово-економічної безпеки. Для того, щоб сформувані сталу модель економічної безпеки, потрібно не лише підвищення темпів економічного зростання, а й стабілізація демографічного фонду, підтримка народжуваності, зниження смертності, покращення системи охорони здоров'я та соціального захисту.

Для економічної безпеки регіону значну роль також відіграє ефективне використання природно-ресурсного потенціалу. Це стосується як прямого доходу держави від видобутку та експорту корисних копалин, так і витрат (операційних, екологічних, логістичних та ін.) і ефектів трансформації ресурсів у додану вартість.

У 2021 році плата за користування надрами, тобто частка доходів державного бюджету за використання мінеральних ресурсів, становила 53,3 млрд грн. [27]. Тоді як у 2024 році надходження в державний бюджет від сектору енергоносіїв становив 129,44 млрд грн., з яких 86,38 млрд грн. — акцизні платежі та 43,06 млрд грн. — рентні платежі [28]. У 2024 році імпорт енергоносіїв значно перевищив дохідну частину, так як Україна витратила 8,9 млрд дол. на паливо та енергоресурси, і це створило значний зовнішньоторговельний дефіцит.

Порівняльний аналіз 2021 і 2024 років демонструє, що Україна значно наростила надходження до бюджету від видобутку та продажу природних ресурсів. Проте це зростання супроводжується підвищеними витратами та ризиками, спричиненими зовнішньою нестабільністю, війною, логістичними обмеженнями і необхідністю модернізації галузей. Важливо розуміти, що для забезпечення економічної безпеки регіону потрібно, щоб доходи від ресурсів використовувалися не лише для поточних бюджетних потреб, але й інвестувалися в довгострокову трансформацію економіки з акцентом на екологічне видобування та зменшення залежності від сировинного експорту.

На ринку праці відзначається суттєве скорочення зайнятості у 2022–2023 рр., однак у 2024 році спостерігається поступове відновлення робочих місць, насамперед у сфері логістики, будівництва та переробної промисловості.

За даними Держстату, рівень безробіття знизився з 19,6% у 2022 р. до близько 15% у 2024 р., а середня заробітна плата за цей період зросла з 14 тис. грн до понад 20 тис. грн.

Інфляційні процеси залишалися значним викликом: у 2022 р. інфляція сягала понад 26%, однак завдяки монетарним заходам НБУ, зокрема утриманню облікової ставки на рівні 25%, вдалося стабілізувати ціни й зменшити інфляційні очікування. У 2025 р. прогнозується поступове повернення інфляції до рівня (7-9 %).

Інвестиційна активність зберігається на помірному рівні, але відзначається зростання інтересу з боку міжнародних партнерів у сфері відбудови. За даними Світового банку, у 2024 р. Україна отримала понад 8 млрд. дол. зовнішньої фінансової допомоги, частина якої була спрямована на інфраструктурні та енергетичні проекти. Соціальні індикатори також відображають зміни в економічній системі. Внаслідок воєнних дій понад 6 млн. громадян були змушені залишити свої домівки, а рівень бідності у 2022 р. перевищив 25 %. Однак державні програми підтримки («Підтримка», «Відновлення») і субсидії на оплату енергоносіїв частково пом'якшили соціальні наслідки кризи. У 2023-2025 рр. уряд активно впроваджував цифрові інструменти управління соціальною політикою через платформу «Дія», що підвищує прозорість та адресність соціальної допомоги[21].

2.2. Оцінка стану економічної безпеки регіону за ключовими індикаторами.

Дослідження індикаторів економічної безпеки регіонів в Україні завжди було актуальним процесом, а особливо сьогодні. Наслідки військових дій, трансформація глобального економічного середовища, потреба в адаптації до стандартів ЄС, скорочення демографічного потенціалу — це те, що сьогодні

найбільше потребує об'єктивної оцінки, щоб розробляти адресні стратегії розвитку, оптимізувати розподіл ресурсів, своєчасно виявляти нові зони критичного ризику та реагувати на них [29]. Система індикаторів базується на матеріалах офіційних методичних рекомендацій Міністерства економіки України і розділена на сім функціональних блоків: макроекономічні, фінансові та бюджетні, виробничо-технічні, соціальні, інноваційно-інвестиційні, зовнішньоекономічні, екологічні.

1. Макроекономічні індикатори (див. табл. 2.2).

Табл. 2.2

Ключові макроекономічні показники України за 2020–2024 рр.*

Рік	Реальний ВВП, млрд грн	Номинальний ВВП, трлн грн	Інфляція, %	Експорт, млрд \$	Імпорт, млрд \$	Безробіття, %	Дефіцит бюджету, % ВВП
2020	4 222	4,2	5	49,1	54,1	9,5	6
2021	5 451	5,4	10	68,1	72,8	8,7	6,5
2022	5 239	5,2	26,6	44	55,4	19,9	20,5
2023	6 628	6,6	5,1	36	61,1	17,6	21,7
2024	7 643	7,7	9,7	43,8	67,4	18,7	25,2

* розраховано автором на основі [30, 31,32]

Значне падіння реального ВВП в 2022 р., яке було спричинене повномасштабним вторгненням, було частково вирівняне у 2023-2024 рр. Це зростання свідчить про те, що економіка здатна адаптуватися до військового стану. Проте реальний ВВП у 2024 р. (7643 млрд. грн.) дещо перевищує рівень за 2021 р. (5451 млрд. грн.), підкреслюючи, що в господарському комплексі залишається значний рівень структурної деградації.

Стрімке зростання дефіциту бюджету з 6% у 2020 р. до 20,5% у 2022 р., а в подальшому зростання до 25,2% у 2024 р. свідчить про виснаження внутрішніх фінансових ресурсів та критичну залежність до зовнішньої фінансової допомоги. За такої тенденції росту дефіциту створюються ризики гіперінфляції та втрати

монетарного суверенітету в довгостроковій перспективі. Також спостерігається значний інфляційний тиск у 9,7% в 2024 р., який вимагає від НБУ негайних рішень для захисту купівельної спроможності, наприклад, жорсткої монетарної політики. Отже макроекономічні показники вказують на зовнішньоекономічну вразливість економіки України, критично високий рівень дефіциту бюджету та серйозні соціальні деформації, що є прямим наслідком військової агресії росії.

2. Фінансові та бюджетні індикатори (див. табл. 2.3).

Табл. 2.3

Ключові фіскальні показники України за 2020-2024 рр.*

Рік	Доходи бюджету, трлн грн	Боргове навантаження, % ВВП	Держборг, млрд \$	Валова податкова ставка, % ВВП
2020	1,11	58,2	90,3	31,9
2021	1,39	56,3	91,5	29,6
2022	1,39	89,1	112,1	28,1
2023	1,71	71,4	118,4	32
2024	2,1	61,9	125,5	33,7

*розраховано автором на основі [33,34]

Внаслідок різкого падіння ВВП, що у свою чергу вимагало масового залучення зовнішніх кредитів у 2022 році, показник боргового навантаження підскочив з 56,3% аж до 89,1% ВВП у порівнянні з 2021 р., що свідчить про критичний підрив фіскальної стійкості, оскільки порогове значення економічної безпеки в 60% як правило є значно перевищеним.

Так, наступні роки спостерігається поступове падіння у 71,4% в 2023 р. та 61,9% в 2024 р., та це спричинено результатом інфляційного зростання номінального ВВП та реструктуризацією боргу. Позитивну динаміку росту демонструють доходи бюджету у гривневому еквіваленті, різниця між 2020 р. та 2024 р. майже у два рази. Це свідчить про те, що податкова система спроможна адаптуватися до умов війни та забезпечувати фіскальну мобілізацію.

У 2022 році була найменша валова податкова ставка 28,1%, і це було пов'язано з податковими пільгами, тоді як після скасування пільг, ставка сягнула

33,7% у 2024 році. В умовах війни для забезпечення фінансування оборони, бюджет України потребує високого податкового навантаження, та це має і негативні наслідки: обмеження конкурентоспроможності економіки та стимулювання росту тіньових процесів.

3. Виробничо-технічні індикатори.

Структурна стійкість національної економіки нерозривно пов'язана з оцінкою стану її виробничої бази та технологічного потенціалу. Ці дані є критично важливими для забезпечення військової та економічної безпеки (див. табл. 2.4).

Табл. 2.4

Виробничо-інноваційна активність України в 2020-2024 рр.*

Рік	Промислове виробництво, млрд грн	Зношеність основних фондів, %	Інноваційна активність, %	Кількість інноваційних проектів
2020	1 749	50	14,3	2 758
2021	1 903	49,7	15	2 861
2022	1 324	53,6	11,7	1 972
2023	1 573	55,5	13,5	2 290
2024	1 895	52,1	15,7	3 125

* розраховано автором на основі [35,36]

Повномасштабне вторгнення не обійшло стороною виробничо-промисловий комплекс та спричинило катастрофічне падіння на 30% з 1903 млрд. грн. у 2021 р. до,1324 млрд. грн. у 2022 р.. Причиною цього стало руйнування ключових виробничих потужностей на Сході та Півдні країни, та порушення логістичних шляхів.

У 2023-2024 рр. спостерігається відновлення обсягів виробництва до 1895 млрд. грн., що практично зрівнялося з довоєнним періодом. Це свідчить про високу адаптивність економіки, швидку переорієнтацію виробництва особливо у сфері оборонної промисловості та машинобудування. Попри позитивну динаміку росту, спостерігаємо, що зношеність основних фондів залишається на

дуже критичному рівні, більше 50%. Це означає, що більша половина виробничих потужностей є застарілою або пошкодженою чи знищеною війною.

Найкращу динаміку росту демонструє інноваційний потенціал. Після падіння в 2022 р. показника до 11,7%, завдяки тому, що підприємства наступні роки були інноваційно активними, у 2024 р. вдалося перевищити довоєнний показник на 15,7%. Підприємства взяли курс в сторону технологічно-ємних, гнучких та високомаржинальних секторів (ІТ, військові технології, діджиталізація), які стають новим міцним фундаментом економічної безпеки і менш залежними від застарілих фізичних активів.

4. Соціальні індикатори.

В умовах війни соціально-демографічна сфера є найбільш вразливою ланкою в економічній безпеці країни, оскільки вона відображає якість життя, купівельну спроможність населення та стійкість людського капіталу (див. табл 2.5).

Табл. 2.5

Соціально-демографічні загрози України у 2020-2024 рр.*

Рік	Середня зарплата, грн	Коефіцієнт К. Джині	Безробіття, %	Рівень злочинності, на 1 тис.	Міграційне сальдо (осіб)
2020	11 591	0,3	9,5	13,8	-51 200
2021	13 108	0,3	8,7	13,4	-87 400
2022	13 676	0,31	19,9	13,7	-1 174 500
2023	14 717	0,31	17,6	14,1	-507 600
2024	14 100	0,32	18,7	14,2	-196 000

* розраховано автором на основі [37]

З початком повномасштабного вторгнення в Україну відбувся масштабний відтік населення, який склав понад 1,174 млн людей. Після того, як Україна змогла відвоювати Харків та Херсон, українці поступово почали повертатися в Україну з надією, що війна скоро закінчиться. На тлі цього міграційне сальдо скоротилося в двічі і вже становило 507 тис. ос. у 2023 р. В 2025 р. Україна перейшла з показником у 196 тис. ос., що все ще являється критично високим

показником і негативно впливає на формування людського капіталу для захисту держави, ринку праці та пенсійної системи.

Рівень безробіття зріс більш ніж удвічі у 2022 р. — з 9,5 % до 19,9%, і це спричинило призупинення економічної активності та руйнування бізнесу. Не зважаючи на адаптацію суспільства, бізнесу до умов війни, рівень безробіття в 2024 р. все ще був на критичному рівні і становив 18,7%. Це демонструє, що ринок праці перейшов з шокового стану в структурну кризу. Підприємства, які не спроможні надати чоловікам призовного віку бронювання від служби, вимушені залучати до праці все більше молодих та недосвідчених працівників віком від 18 до 22 років. Середня зарплата хоча і демонструє незначний ріст, та все одно не спроможна покрити рівень інфляції і ріст цін на товари та послуги.

Ще одним індикатором соціальної напруги є рівень злочинності. Погіршення економічної ситуації (рівень безробіття, падіння доходів, посилення нерівності) є каталізатором росту рівня злочинності. У 2022 р. в перші дні повномасштабного вторгнення українці стикнулися з високим рівнем мародерства. Тоді Кабінетом Міністрів було прийняте рішення про посилення відповідальності громадянами за скоєння дрібних та середніх злочинів, та як бачимо, рівень все ще залишається дуже високим.

5. Інноваційно-інвестиційний індикатори.

Інноваційна безпека відображає здатність економіки до технологічного оновлення, а інвестиційна безпека вимірюється обсягами залученого капіталу. В цілому ці критерії є важливими для післявоєнного відновлення та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності (див. табл. 2.6).

Прямі іноземні інвестиції в 2022 р. зазнали критичного падіння до рівня 279\$, цей шоковий стан був викликаний повномасштабним вторгненням. У 2024 р. цей показник вирівнявся до довоєнного стану, що свідчить про довіру міжнародних інвесторів до української економіки, не зважаючи на ризики пов'язані з війною.

Табл. 2.6

Індикатори інвестиційної та інноваційної безпеки України
за 2020-2024 рр.*

Рік	ПП на душу, \$	Капітальні інвестиції, млрд грн	Інвестиції у НДДКР, % ВВП	Стартапи/100 тис. осіб
2020	375	197,3	0,98	14
2021	410	227,9	1,07	15
2022	279	142,1	0,81	9
2023	342	173,6	1,09	13
2024	410	279,3	1,2	18

* розраховано автором на основі[38]

Капітальні інвестиції в 2024 р. показали найвищий рівень (279,3 млрд. грн.) за останні роки і є вищими навіть, ніж у довоєнний період. Це може вказувати на потужний адаптивний імпульс внутрішнього бізнесу, спрямований на відновлення та мілітаризацію виробництва, і це є ключовим фактором структурної стійкості.

Динаміка росту інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи демонструє найкращий приріст. Це насамперед пов'язано з інвестиціями в оборонну промисловість. Розробка нових безпілотних систем, постійне вдосконалення frv-дронів, дронів-перехоплювачів, розробка далекобійної зброї. Сучасна війна демонструє наскільки важливим є вміння миттєво адаптувати воєнний потенціал країни до реалій на полі бою. Стартапи теж демонструють стабільний приріст і це підтверджує, що незважаючи на війну, інноваційний та підприємницький потенціал країни формує нову базу для майбутнього.

6. Зовнішньоекономічні індикатори.

В умовах війни критичним чинником стійкості національної економіки безумовно є зовнішньоекономічна безпека. Оцінюючи динаміку імпорту, експорту та торговельного сальдо можна ідентифікувати рівень залежності

економіки від зовнішнього фінансування та структурну стійкість платіжного балансу (див. табл. 2.7).

Табл. 2.7

Динаміка зовнішньоекономічних індикаторів України в 2020-2024 рр.*

Рік	Експорт, млрд \$	Експорт до ВВП, %	Імпорт, млрд \$	Сальдо, млрд \$	Прямі іноземні інвестиції до ВВП, %
2020	49,1	31	54,1	-5	3,3
2021	68,1	33	72,8	-4,7	3,8
2022	44	27	55,4	-11,4	1,9
2023	36	23	61,1	-25,1	2,4
2024	43,8	28	67,4	-23,6	3,2

* розраховано автором на основі [39,40,41]

Бачимо, що у 2023 р. було критичне зростання негативного сальдо торгівлі, яке становило 25,1 млрд. дол. Це свідчить про диспропорцію у зовнішній торгівлі, що була спричинена різким скороченням експортних можливостей та зростанням імпорту (особливо військового призначення, гуманітарної допомоги та енергоносіїв).

Морська блокада, руйнування виробничих потужностей, втрати території спричинили різке скорочення експорту у 2022-2023 рр. Проте завдяки роботі «зеленого коридору» та адаптації логістичних ланцюгів у 2024 р. вдалося вийти на рівень 43,8 млрд. дол. Імпорт демонструє стабільне зростання: навіть в умовах війни у 2024 р. цей показник становив 67,4 млрд. дол. І цей показник є найвищим за весь проаналізований період, таке зростання є необхідним для енергетичної стійкості, військових операцій та водночас посилює фінансову залежність від зовнішнього кредитування.

7. Екологічні індикатори.

Не менш важливим буде провести аналіз екологічного стану України, оскільки виснаження природного капіталу та забруднення навколишнього середовища спричиняють прямі економічні втрати. Аналіз динаміки ключових

екологічних індикаторів за 2020-2024 рр. виявляє вплив війни та економічної активності на стан довкілля (див. табл. 2.8).

Табл. 2.8

Динаміка екологічних індикаторів України в 2020-2024 рр.*

Рік	PM2.5, мкг/м ³	Відходи, тис. т	Лісистість, %	Водоспоживання, м ³ /особу
2020	24	1 530	16,6	136
2021	24	1 515	16,6	139
2022	25	1 618	16,7	138
2023	24	1 234	16,6	132
2024	23	1 480	16,6	135

* розраховано автором на основі [42,43]

Спостерігається значна волатильність в обсязі утворення відходів, піковим значенням у 1618 тис. тон було у 2022 р. Такий високий показник був прямим наслідком війни (утворення величезної кількості будівельних відходів та відходів військового походження). Бачимо, що цей показник знизився у 2023 р. до 1234 тис. тон, причиною цього може бути тимчасова зупинка виробництв та неможливість ведення обліку в зоні бойових дій.

Показник у 1480 тис. тон у 2024 р. зумовлений частковим відновленням економічної активності. Відходи військового походження, замінована територія, токсичні речовини є значною екологічною загрозою для післявоєнного відновлення. Частка лісового покриву території України залишається в тих самих межах, що й до війни на рівні 16,6 % . Це свідчить про те, що, не зважаючи на масові пожежі та бойові дії, системної деградації лісового фонду в межах держави не відбувається, проте варто відмітити, що локальні втрати в прифронтових зонах є колосальними.

Для забезпечення довгострокової економічної безпеки України потрібно негайно впроваджувати стратегії подолання фіскальної залежності та стабілізації ринку праці. Одночасно посилювати інституційні реформи та капіталізувати досягнення у сфері інновацій та технологічного розвитку як нової структурної основи національної економіки

2.3. Вплив цифровізації на економічну безпеку регіону.

Розвиток цифрової трансформації в українських регіонах в період 2020-2024 рр. отримав статус пріоритетного для соціально-економічного прогресу, що кардинально міняє як стратегічні напрямки, так і повсякденні механізми забезпечення економічної безпеки. Для регіонів України цей процес має важливе значення, оскільки дозволяє створювати нові робочі місця, підвищувати ефективність управління, сприяє автоматизації виробничих процесів. Цифровізація створює всі умови для розвитку інноваційних секторів економіки, охорони здоров'я, освіти, підвищення якості послуг та доступу до них, особливо для тих громадян, які проживають у віддалених місцевостях [44]. Не зважаючи на складнощі, цифровізація економіки регіонів України демонструє значні успіхи у ключових сегментах регіональної економіки:

- 1) Охорона здоров'я. Завдяки розширенню покриття інтернету, особливо у віддалених сільських регіонах, пацієнти можуть легше та оперативніше отримувати консультаційну допомогу лікарів, не виїжджаючи з дому. Запровадження електронних медичних карток значно полегшило збір та зберігання історії хвороби пацієнта;
- 2) Сільське господарство. В Полтавській та Вінницькій областях активно впроваджується проекти з використання дронів для агромоніторингу. Точність посіву, автоматизований полив полів, моніторинг за полями — все це тільки допомагає знижувати витрати та підвищувати ефективність;
- 3) Промисловість. Застосування систем автоматизації та промислового інтернету допомагають підприємствам ефективніше працювати;
- 4) Освіта. Ключову роль відіграють освітні онлайн платформи. Навчальні заклади активно впроваджують у свою навчальну програму можливість навчатися дистанційно. Особливо це актуально для прифронтових регіонів та столиці, де повітряні тривоги лунають найчастіше;

- 5) Транспорт. У Києві та Львові впроваджені інтелектуальні транспортні системи (ITS), що дозволило покращити управління дорожнім рухом та зменшити затори.

У 2021 р. понад 1 мільйон українців у більш ніж 3 тис. населених пунктів отримали доступ до швидкісного інтернету завдяки проєкту «Інтернет-субвенції». Проте 17 тис. із 28 тис. сіл, що становить 65%, все ще не мають доступу до оптичного інтернету [45].

Важливим аспектом підвищення рівня економічної безпеки є цифровізація місцевих органів влади, створення посад CDO (Chief Digital Transformation Officer) — ці технології забезпечують не лише адміністративну прозорість, а й є ефективним інструментом моніторингу ключових ризиків. Завдяки цьому місцеві економіки різко підвищили оперативність реагування на зовнішні ризики (воєнні загрози, кібератаки) [46].

Ключові напрямки впливу цифровізації:

- Оптимізація управлінських процесів – зменшення бюрократичного тиску, прискорення процесів прийняття рішень, зниження рівня людського фактору та корупційних ризиків, що позитивно впливає на економічну безпеку;
- Покращення бізнес-клімату — прискорена онлайн реєстрація ФОП чи підприємств, електронні податкові послуги забезпечують інвестиційну привабливість;
- Сучасна кібербезпека — підвищення мережевої стійкості стимулює інвестування в захисні ІТ-рішення, що в свою чергу підвищує рівень автоматизації процесів виробництва, формування кіберрезильєнтних спільнот, тобто стійких до кібератак не тільки в технічному плані, а й в організаційному, психологічному та соціальному;
- Розвиток людського капіталу — цифрова освіта, профільні хаби стали каталізатором виведення ринку праці на якісно новий рівень;
- Розширення доступу до е-послуг — електронні публічні сервіси, такі як реєстри нерухомості, адмінпослуги, інструменти е-демократії,

зменшують соціальні бар'єри, сприяють формуванню відкритої спільноти і забезпечують специфічні потреби в кризових ситуаціях.

У 2020-2024 рр. Україна використовувала два ключових індикатори цифрового розвитку: індекс цифрової економіки та суспільства (DESI, Digital Economy and Society Index) за стандартами ЄС та Індекс цифрової трансформації регіонів (інструмент Мінцифри).

Індекс цифрової трансформації Мінцифри демонструє, що у 2024 р. лідерами по інвестуванню у розвиток «безпаперових» адміністративних режимів стали Львівська, Дніпропетровська та Одеська області. Ці області найбільше експериментували з хабами безпеки, інноваційними інвестиціями у навчання операторів дронів та створення екосистем цифрової агрономії [47]. Даний індекс складається з певних критеріїв оцінювання, так званих блоків: інституційна спроможність, розвиток інтернету, розвиток ЦНАП, впровадження режиму «без паперу», цифрова освіта та проникнення базових е-послуг. Мета індексу — створити підґрунтя для дослідження рівня цифрової трансформації обласних державних адміністрацій.

Результати дозволять владі, аналітикам, розробникам та іншим зацікавленим сторонам оптимізувати процеси цифрової трансформації в регіонах. Результати проведеного дослідження у 2024 р. демонструють, що Індекс у межах України становить 0.650 бала з 1 можливого. Найвище значення мають Дніпропетровська (0.916), Тернопільська (0.910) та Одеська (0.836) області. Серед основних субіндексів найвищі значення спостерігаються у «Розвиток ЦНАП» (0.771), «Режим “без паперів”» (0.691) та «Розвиток інтернету» (0.683) [48].

Фінансова цифровізація є основою фіскальної стійкості задля мінімізації ризиків неконтрольованого обігу готівки. Понад 70% дорослого населення України користуються інтернет-банкінгом, і цей показник є найвищим рівнем проникнення в економіку в Європі. Ось три основні тенденції, за якими Україна переважає над іншими країнами Європи:

- 1) Мобільний пріоритет — більшість операцій здійснюються за допомогою мобільних застосунків (Приват24, Monobank, Sense Bank);
- 2) Технології N.F.C. — широке використання безконтактних платежів за допомогою Google Pay та Apple Pay, що значно підвищує зручність та рівень безпеки, оскільки не потребує фізичної карточки;
- 3) Інтеграція з порталом «Дія» — використання BankID для ідентифікації та авторизації в державних сервісах, а також обмін документами між банками та «Дією».

Щоб гарантувати безпеку трансакцій та персональних даних, українські банки використовують двофакторну автентифікацію (2FA/MFA), тобто SMS-код/Push-сповіщення та біометрію, і це є обов'язкове підтвердження для всіх критичних операцій. Протоколи шифрування використовуються для запобігання перехоплення даних між банківським сервером та клієнтом. Клієнтам також доступна можливість самостійно встановлювати добові ліміти на зняття готівки, онлайн покупки чи P2P перекази, що обмежує потенційні збитки від несанкціонованого доступу.

Розвиток порталу «Дія» відіграє важливу роль в забезпеченні економічної безпеки України в цілому. Це революційний прорив у сфері цифровізації: сьогодні через портал «Дія» громадяни можуть в декілька кліків на своєму смартфоні відкрити чи закрити ФОП. Для порівняння, раніше на ці процедури потрібно було потратити декілька днів та обійти мінімум три інстанції.

«Всі документи в одному місці» — в порталі «Дія» в розділі документи є: Паспорт громадянина (ID-картка, закордонний), ІПН (РНОКПП), посвідчення водія, техпаспорт, страховий поліс, свідоцтво про народження дитини, студентський квиток, пенсійне посвідчення, і вони мають таку ж юридичну силу, як паперові носії. В табл. 2.9 ми бачимо як розвивався портал «Дія» з 2020 р. — наведено ключові етапи, періоди, досягнення та вплив на економічну безпеку.

Табл. 2.9

Етапи розвитку порталу «Дія» та його вплив на економічну безпеку*

Етап	Період	З чого починалося	Ключові досягнення (Статус на початок 2025)	Вплив на економічну Безпеку
Ініціація	2020	Запуск застосунку з 3-4 основними цифровими документами (водійські права, техпаспорт) та Порталу з 50 послугами.	Цифрові паспорти (ID-картка, закордонний), е-студентський.	Легалізація цифрових документів, зниження корупційних ризиків.
Розширення	2021	Запуск "Дія.Сіті" (спеціальний правовий та податковий режим для ІТ), перші комплексні послуги (єМалятко, реєстрація ФОП).	Реєстрація ФОП за 15 хвилин, автоматичні будівельні послуги (СС1).	Стимулювання ІТ-сектору (промислова безпека), спрощення бізнес-процесів (інституційна безпека).
Адаптація до кризи	2022	Запуск воєнних сервісів: "єВорог" (збір даних про переміщення ворога), "єДопомога" (отримання виплат ВПО).	Виплата "єПідтримка", подача заявки на компенсацію за пошкоджене майно (єВідновлення).	Критичний вплив на соціально-демографічну безпеку: швидкі соціальні виплати, зменшення паніки, надання інструментів для відновлення.
Інтеграція та Реформи	2023–2024	Запуск купівлі-продажу авто онлайн, цифровізація послуг для моряків, впровадження електронних тендерів.	Цифровізація військового обліку ("Резерв+"), купівля-продажу авто (договір в телефоні).	Прозорість ринків (авто), підвищення обороноздатності (людський капітал), зниження тіньового обігу.

* сформовано автором на основі [49]

На етапі ініціації у 2020 р. відбувся запуск платформи із базовими цифровими документами та порталом із 50-ма послугами, що стало фундаментом для легалізації цифрових паспортів, а також істотно знизилася ризики корупції завдяки прозорості сервісів. Далі у 2021 р. — запуск спеціального режиму «Дія.Сіті» для ІТ-сектору та інтеграції комплексних державних послуг. Кризовий період 2022 р. дав стимул швидко трансформуватися у систему воєнних сервісів

«єВорог» (збір даних про переміщення ворога), «єДопомога» (отримання виплат ВПО). Етап інтеграції та реформ 2023-2024 років пов'язаний з масштабною цифровізацією нових галузей, серед яких — купівля та продаж авто онлайн, система військового обліку, електронні тендери та інше. Ми бачимо, що кожен етап розвитку порталу «Дія» відповідав потребам того часу і створював унікальний інструмент економічної безпеки України.

Висновки до розділу 2

Аналіз сучасного стану економічної безпеки регіону в період з 2020 по 2024 рр. демонструє нелінійну динаміку розвитку української економіки в умовах внутрішніх, регіональних та зовнішніх викликів. В Україні спостерігалася багаторічна демографічна криза, яка ще посилилася впливом пандемії COVID-19 та війни, що призвело до стрімкого падіння виробництва й експорту та зростання дефіциту бюджету, що у свою чергу створювало безліч ризиків і викликів для забезпечення економічної безпеки України.

Системний аналіз ключових блоків економічної безпеки вказує на системні проблеми, деградацію виробничої та демографічної бази, накопичення бюджетних та кредитних ризиків, зростання зовнішньо-торгівельного тиску та інфляції, зростання тіньових процесів та неоднорідного розвитку регіональної економіки та цифрової інфраструктури. Водночас з 2023 року спостерігаємо адаптацію макроекономічних параметрів, серед них: відновлення ВВП, зростання капітальних інвестицій, у структурі регіональних економік спостерігається зростання частки цифрових технологій.

Державна підтримка для населення з року в рік зростає, запроваджуються нові програми такі як «єПідтримка», «єОселя», допомога вимушено внутрішньо переміщеним особам, безкоштовне навчання у вищих навчальних закладах дітям, батьки чиїх загинули на війні або мають статус учасника бойових дій. Відмічається стабільний попит на високотехнологічну продукцію, ініціативи цифрової трансформації через створення платформи «Дія» та цифровізацію регіональних екосистем. Проте головними проблемами все ще залишаються

подолання фіскальної залежності, стабілізація ринку праці та прискорення відновлення людського капіталу.

Підсумовуючи можна сказати, що сучасна модель економічної безпеки регіону в Україні потребує співіснування стратегічного управління, гнучкості інституцій, інвестування в інновації, а також комплексної цифрової інтеграції на усіх рівнях. Дотримуючись цих умов держава зможе досягнути стійкої фінансової, соціальної, виробничої та екологічної стійкості і забезпечення тривалого розвитку економічної безпеки України.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Стратегічні підходи до підвищення економічної безпеки регіонів.

Досягнення національних економічних інтересів потребує формування і реалізації державної політики, яка спрямована на стале нарощування конкурентоспроможності України і на поступове зміцнення показників економічної стійкості. План заходів на 2025-2027 рр., схвалений урядом, містить 101 пункт щодо комплексного відновлення регіонів. Ключовими напрямками Плану є стимулювання розвитку територій та реінтеграція деокупованих територій, забезпечення якісних послуг у сферах освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту, а також соціальний захист ветеранів війни [50].

Стратегічні підходи до удосконалення економічної безпеки регіону в умовах цифрової економіки базуються на динамічній адаптації та орієнтації на інновації, принципах безпекового та розвивального напрямків. До ключових індикаторів можна віднести:

- 1) Інституційна модернізація. Розвиток ефективної стратегічної системи планування та антикризового управління, інтегрування цифрових інструментів моніторингу та оцінки ризиків;
- 2) Економічна диверсифікація та розвиток. Курс на стійкий розвиток та експортну орієнтацію: стимулювання локальних виробництв, залучення іноземних та внутрішніх інвестицій у галузь з високою доданою вартістю, підтримка стартапів. Групування промисловості та підтримка екосистеми високотехнологічного бізнесу;
- 3) Розвиток цифрової інфраструктури. Інвестиції у кіберрезильєнтність, системне розгортання мережевого доступу навіть у малих громадах, забезпечення доступу громадян до суспільних та ділових сервісів (ЦНАП, e-Health тощо);

- 4) Стійкість до зовнішніх загроз. Застосовуючи індикатори критичних меж та автоматизованих приладів постійно здійснювати моніторинг та оцінку стану макро- і мікроекономічної безпеки. Впровадження комплексних стратегій щодо резервування критичних ресурсів, логістичних маршрутів, захист інформаційних активів;
- 5) Людський капітал та соціальна інклюзія. Реалізація програм цифрової освіти, підвищення рівня кваліфікації працівників державного управління, бізнесу та населення. Створення додаткових програм соціального захисту для вразливих груп населення з урахуванням вимог цифрової трансформації;
- 6) Інтеграція з національною та європейською політикою. Узгодження регіональних стратегій із Державною стратегією економічної безпеки до 2027 р. Активно залучати експертів міжнародних партнерів та фінансувати розвиток локальних інноваційних послуг та цифрових рішень.

Економічна безпека регіонів для України як аграрної країни критично залежить від стійкості фіскальних надходжень та гарантування продовольчої безпеки. Для цифрової оптимізації фіскальних процесів головним завданням буде мінімізувати тіньовий аграрний сектор та підвищити прозорість податкових надходжень від використання земельних ресурсів, що є ключовим для місцевих бюджетів.

Актуальним буде вдосконалення Державного аграрного реєстру та реєстру прав на нерухоме майно, що призведе до автоматичної верифікації фактичних землекористувачів, до контролю за оплатою мінімального податкового зобов'язання за ділянки, що використовуються в сільськогосподарському виробництві. Як інструмент можна використати «податковий паспорт поля», де зберігаються усі дані про власника, орендаря та зміну посіву.

Використання децентралізованих реєстрів для фіксації результатів електронних аукціонів підвищать прозорість та незмінність даних при оренді або продажу комунального майна чи землі. Застосовуючи Е-Аудит та дистанційний

моніторинг, можна виявляти випадки використання землі без офіційного оформлення. Тут використання штучного інтелекту буде дуже актуальним, оскільки ШІ спроможний швидко обробляти супутникові знімки та виявляти ділянки землі, які обробляються, але не зареєстровані в офіційних джерелах.

В післявоєнний час для оцінки стану землі, особливо в зонах ведення бойових дій та прифронтових зонах, потрібно буде використовувати дрони з мультиспектральними камерами та штучним інтелектом задля виявлення та знешкодження мін та інших небезпек, які залишаться після війни. За сучасними оцінками, потенційно заміновано або ураженою вибухонебезпечними предметами є приблизно 139 тис. км² — приблизно 23% всієї території України. Приблизно 5 млн гектарів (≈ 50 тис. км²) з цієї території — це сільськогосподарські землі. Так, зараз триває масштабна робота по розмінуванню, у 2024 р. за офіційними даними було очищено близько 17 тис. км² [51].

Ще одним корисним інструментом буде цифрове моделювання кліматичних ризиків. Створення регіональних метеорологічних моделей на основі Big Data дозволять фермерам прогнозувати посуху, повені та інші природні катаклізми, що у свою чергу дасть можливість оперативно вживати запобіжні заходи.

Вже сьогодні деякі з вище наведених підходів реалізуються у стратегіях відновлення регіонів, цифрових адміністративних сервісах, освітніх та соціальних інноваціях, системах забезпечення кібербезпеки та міжрегіонального партнерства. Такі підходи залишаються фундаментом для конкурентоспроможності, стійкості до кризи та тривалого розвитку системи економічної безпеки регіону.

3.2. Використання цифрових технологій у забезпеченні економічної безпеки.

Для сучасної економічної безпеки регіону, цифрові технології та інновації — не лише інструменти для модернізації виробничих процесів, а потужний

каталізатор, без якого неможливо уявити розвиток стійкості соціально-економічної системи перед внутрішніми та зовнішніми загрозами.

Процеси цифровізації забезпечують обмін даними різних фізичних об'єктів за допомогою мережі інтернет, застосовуючи алгоритми та комп'ютерне навчання вирішують завдання, які раніше виконували люди. Розробка бази даних яка записує трансакції у вигляді блоків, забезпечує недоторканість персональних даних.

Центр економічного відновлення (CER) провів аналіз впливу війни на малий та середній бізнес протягом 2022-2023 рр. Не зважаючи на воєнні дії, спостерігався ріст використання цифрових технологій на 15%. Це підтверджує, що український бізнес активно адаптується до сучасних реалій [52]. Найбільш мобільним сектором виявилася ІТ-індустрія, частина компаній повністю перемістилася в західні регіони, інші ж відкрили додаткові офіси чи філії.

Відмітимо, що лідерами цифрової трансформації в Україні є банки. Цифрові технології сприяють підвищенню рівня ефективності роботи цих фінансових установ шляхом прискорення обробки фінансових операцій, скороченню операційних витрат.

На рис. 3.1 представлено дорожню карту впровадження цифрових технологій у забезпечення економічної безпеки.

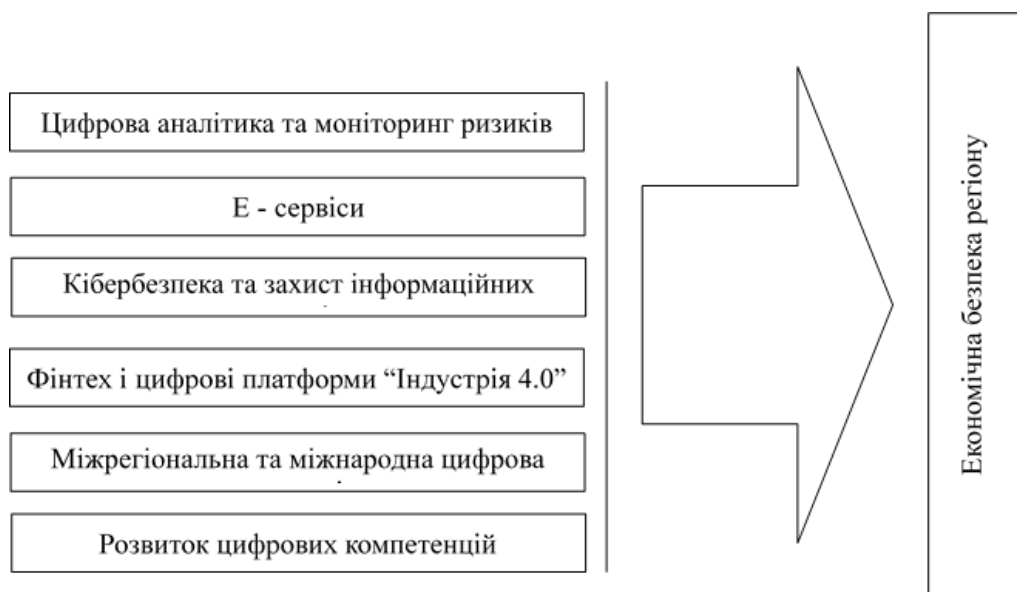

Рис. 3.1. Дорожня карта розвитку цифровізації економічної безпеки*

*сформовано автором на основі [53,54,55]

Спираючись на рис. 3.1, можливо зазначити наступне:

- На економічну безпеку регіону позитивно впливає використання хмарних аналітичних платформ, систем прогнозування на основі великих даних (BIG DATA), що дозволяє в реальному часі ідентифікувати загрози, моделювати сценарії розвитку кризи та покращувати управлінські рішення на основі проведених аналізів;
- Цифровізація адміністративних послуг (е-сервіси) для бізнесу та населення створює прозору взаємодію між органами влади та суб'єктами економічної діяльності, зниження корупційних ризиків, мінімізацію людської «помилки»; за допомогою автоматизованого документообігу та цифрових реєстрів відбувається прискорення рішень щодо окремих соціальних груп, територій чи суб'єктів господарської діяльності;
- Стабільна система захисту зберігання персональних даних, постійне оновлення та покращення алгоритмів безпеки, широкий спектр заходів із попередження кібератак — це основа довіри до фінансових операцій, а також вона важлива для захисту критичної інфраструктури та стратегічних ресурсів;
- «Індустрія 4.0» — це активне застосування блокчейн-технологій, платформ автоматизації платіжного обігу, створення новітніх моделей контролю за цільовим використанням коштів та підвищення стійкості муніципалітетів до фінансових зловживань;
- Задля забезпечення ефективної координації антикризових заходів, що розширюють можливості міжнародної співпраці та забезпечують прозорий рух капіталів у межах спільних проектів розвитку використовують транснаціональні платформи обміну даними;
- Також важливим аспектом буде навчання кадрів в держустановах новітнім цифровим інструментам, кібергігієна органів управління, а також адаптація до умов віддаленої роботи й «смарт управління» державою.

Сьогоднішні внутрішні та зовнішні загрози вимагають інтенсивного впровадження інноваційних технологій у сучасну економічну безпеку, проте не зважаючи на такий потужний вплив цифрових технологій, їхнє використання несе і значні виклики та ризики, які можуть підірвати економічну безпеку регіону, якщо ними нехтувати. На рис. 3.2 представлені основні небезпеки використання цифрових технологій.

Рис. 3.2. Основні виклики та наслідки використання цифрових технологій*

* сформовано автором на основі [56,57,58,59]

Рисунок 3.2 демонструє нам три ключові загрози (які в свою чергу теж діляться на підвиди) використання цифрових технологій. Розглянемо кожен з них окремо:

- 1) Кіберзагроза. Найбільш очевидним негативним наслідком є лінійне зростання кіберризиків, адже централізовані цифрові системи, що використовуються для управління фінансами, інфраструктурою, землею тощо стають привабливою мішенню для кібератак хакерів. Витік даних про регіональні активи підприємства та фінансові

потоки робить їх критично важливими для конкурентів або ворожих розвідувальних спецслужб. У звіті МВФ України зазначено, що кількість ворожих атак на фінансовий сектор після 2022 р. значно зросла [56]. Відмова в обслуговуванні — тут мається на увазі, що серйозні (DDoS) атаки можуть повністю або частково паралізувати роботу критичної інфраструктури, наприклад енергетичні мережі, транспортні хаби, фінансову системи, телекомунікаційну систему та інше. А це в свою чергу негативно впливає на економіку. Важливо також усвідомлювати ризики централізації всіх даних та управляючих функцій в одній екосистемі;

- 2) Цифровий розрив утворюється коли існує нерівномірний доступ до цифрових технологій. Цей процес поглиблює регіональну та соціальну нерівність. Так, для прикладу, віддалені села та депресивні райони часто не мають якісного інтернет покриття та доступу до сучасного обладнання, що обмежує можливості місцевого бізнесу та населення стати учасниками цифрової економіки. Впровадження в бізнес процеси ШІ та Big Data потребують висококваліфікованих фахівців, розрив існує між середнім та великим бізнесами у швидкості впровадження технологій, що сприяє дисбалансу у конкурентоспроможності. Найбільш вразливими до криз є дрібні підприємства, оскільки вони часто не мають ресурсів та кваліфікованих фахівців для інновацій;
- 3) Загрози пов'язані з використанням штучного інтелекту. Використання алгоритмів ШІ для аналізу та прийняття рішень викликає своєрідну залежність в людей. Для прикладу, фахівець на промисловому виробництві зі стажем 20 років все більше буде покладатися на аналіз роботи ШІ, аніж на свій особистий опит. Така залежність може привести до того, що люди перестануть довіряти своїм відчуттям, досвіду, аналітиці і все більше будуть ідеалізувати ШІ, вважаючи, що ШІ не спроможний помилятися.

Також існує загроза умисного внесення неправдивих даних до системи, на якій навчається та працює ШІ, що призведе до прийняття хибних рішень і в подальшому може стати причиною масштабних загроз для економічної безпеки регіону.

Отже, інтегрування ШІ в державну екосистему чи у будь-які виробничі процеси безсумнівно буде корисним. Будь-яке мінімізування корупційних складових за допомогою інструментів прозорості ведення обліку буде лише на користь для економічної безпеки регіону, проте контроль за їх виконанням повинен залишатися за людьми.

3.3. Шляхи та механізми вдосконалення системи економічної безпеки регіону.

Сучасні виклики, спричинені повномасштабною військовою агресією проти України, кардинально змінили парадигму економічної безпеки регіонів. В мирний час система була орієнтована переважно на запобігання внутрішнім ризикам (корупції, тіньовому сектору, недобросовісній конкуренції), а в умовах війни її головною доктриною стала стійкість та адаптивність. Так регіони перетворилися на передові форпости економічного захисту, виконуючи надважливі функції: підтримка Збройних Сил та формування інвестиційно-фінансової бази для майбутньої відбудови.

В умовах військового часу економічна безпека регіону — це безпосередня здатність підтримувати критичну інфраструктуру, забезпечувати логістичну діяльність, швидко переміщувати виробничі потужності та ефективно використовувати обмежені ресурси. Післявоєнний період може стати унікальним каталізатором можливостей для масштабних реформ, інтеграції найкращих європейських та світових практик, зміцнення інституцій та науково-освітнього потенціалу та розгортання інноваційних моделей відновлення територій.

Одночасно адаптація до нової реальності потребує фундаментального оновлення як стратегії безпеки так і оперативних інструментів. Інтеграція відкритих інформаційних систем, транскордонне співробітництво та бізнес-

партнерства створюють потенціал для економічної безпеки, яка здатна ефективно працювати як у воєнний період, так і посткризовий період [60,61].

Метою даного підрозділу є розробка комплексу управлінських, фінансових рішень та технологічних механізмів, які дозволять регіональним органам влади забезпечити: 1) оперативну стійкість в період бойових дій та 2) системну прозорість та прискорене відновлення у повоєнний період, що критично важливо для спроможності регіонів інтегруватися у єдиний європейський економічний простір. Розглянемо механізми економічної стійкості регіону в умовах військового часу:

- 1) Децентралізація та резервування критичної інфраструктури. Мається на увазі мінімізація втрат та гарантування економічної функціональності в умовах атак на критичну інфраструктуру. Висока централізація енергетичної інфраструктури робить її дуже вразливою для масованих атак. Рішенням цієї проблеми може бути перехід до максимальної автономності регіональних кластерів. Держава повинна стимулювати та допомагати у встановленні малої генерації та переведення критичних об'єктів (лікарні, водоканали, котельні, хлібзаводи) на автономне живлення. Створення багаторівневої системи логістичних хабів із розгалуженою мережею транспортних комунікацій включає інвентаризацію приватних та державних складських приміщень у безпечних зонах для швидкого перекидання державних та гуманітарних запасів. Важливим також є створення фондів швидкого реагування. Ці фонди наповнюються за рахунок місцевих податків, міжнародної допомоги і ці кошти можуть оперативно бути використаними для фінансування першочергових аварійно-відновлювальних робіт без зайвої бюрократії;
- 2) Механізми координації військово-економічної діяльності. Ефективна координація діяльності між силовими структурами та економічними інституціями регіону є визначальним чинником у процесі мінімізації потенційних ризиків та запобігання негативним

наслідкам, що виникають під впливом кризових чи воєнних обставин. Така взаємодія здатна забезпечувати оперативність прийняття управлінських рішень, підвищує рівень адаптивності регіональної економіки та сприяє збереженню функціональної стійкості критичних секторів. Оперативні штаби економічної безпеки виступають інституційним інструментом інтегрованого управління економічною стабільністю у надзвичайних умовах. Основним функціональним завданням оперативного штабу економічної безпеки є оперативне ухвалення рішень щодо зміни локації виробничих потужностей, конфіскації активів, пов'язаних із суб'єктами держави агресора. В даному контексті ці штаби виконують роль комунікаційного та аналітичного центру, який безперервно забезпечує координацію між економічним блоком та силовими структурами, що сприяє підвищенню ефективності кризового управління. Система швидкого оцінювання шкоди є інноваційним інструментом цифрової аналітики, спрямованим на інтеграцію інформаційних технологій (GIS), супутникового моніторингу та оперативних даних ДСНС для стандартизованої оцінки збитків, завданих інфраструктурі, підприємствам та населеним пунктам. Застосування такої системи дає змогу значно скоротити часові витрати на фіксацію руйнувань, забезпечити верифікацію інформації та підвищити об'єктивність у процесі документування факторів воєнних злочинів [62,63].

У повоєнний період Україна повинна впроваджувати інституційні реформи, спрямовані на максимізацію прозорості та привабливості для зовнішніх інвестицій. Робота з основними фінансовими партнерами, розробка спільних проєктів по відбудові критичної інфраструктури та міст в цілому — це вимагає революційних механізмів прозорості:

- Блокчейн-реєстр відбудови передбачає створення регіонального публічного реєстру, що буде фіксувати всі етапи фінансування та виконання

будівельних і відновлювальних проєктів. А використання технології розподіленого реєстру забезпечить незмінність даних та унеможливить корупційні махінації;

- «Єдине інвестиційне вікно» — проєкт, який покликаний спростити бюрократичні процедури для інвесторів, а особливо для іноземних. Створення регіонального органу з повноваженнями «єдиного вікна» для отримання всіх необхідних дозволів (земля, підключення до мереж, будівництво, тощо) згідно з найкращими практиками ОЕСД (Організація економічного співробітництва та розвитку), чий термін не повинен перевищувати 30 днів;

- Кадрова та міграційна політика — без людського капіталу неможливо говорити про поствоєнне відновлення. Державі необхідно створювати всі передумови для повернення українців із закордону, які виїхали до і підчас повномасштабного вторгнення. Створення програм для забезпечення робочими місцями учасників бойових дій та інвалідів (в тому числі інвалідів війни), дотації для малого та середнього бізнесу, які зобов'язуються надавати робочі місця. Свідоме суспільство — найвагоміший інструмент у відбудові України у поствоєнний період [64, 65].

Усі наведені приклади демонструють, що сучасна модель економічного регіону повинна базуватися на синтезі безпеки адаптивного антикризового реагування, стратегічного прогнозування та відкритості до цифрових та інституційних інновацій. Лише за допомогою інтегрованого активного підходу можна забезпечити координацію між бізнесом, владою, громадою та міжнародними партнерами. Системний аналіз ризиків і масштабування цифрових технологій у всіх сферах забезпечує здатність українських регіонів ефективно долати сучасні виклики. Сьогодні якісно формується новий стандарт економічної стійкості як приклад розвитку під час сильної економічної турбулентності та непередбачуваності глобальних процесів.

Висновки до розділу 3

Забезпечення економічної безпеки регіонів у сучасних умовах цифрової трансформації потребує системного поєднання інституційних, технологічних та соціально-економічних рішень. Запропоновані стратегічні підходи — модернізація управління, економічна диверсифікація, розбудова цифрової інфраструктури, підвищення стійкості до зовнішніх загроз, розвиток людського капіталу та інтеграція з національними та європейськими політиками — створюють багатовимірну модель економічної безпеки регіону.

Для аграрних територій ключове значення мають цифровізація земельних відносин, прозорість фіскальних процесів і модернізація реєстрів, що мінімізує тіньовий сектор і підсилює надходження до місцевих бюджетів. Використання ШІ, дронів і супутникового моніторингу дозволяє ефективно здійснювати контроль за землекористуванням, фіксувати порушення та прискорювати процеси розмінування, що є критично важливим у післявоєнний період.

Поєднання цифрових інструментів, інноваційних управлінських практик та міжрегіонального партнерства формує підґрунтя для зміцнення економічної стійкості та сталого розвитку. Реалізація цих підходів сприятиме створенню сучасної, адаптивної та безпечної економічної системи регіонів, здатної протистояти викликам та забезпечувати стабільне зростання України в довгостроковій перспективі.

Цифрова трансформація стимулює модернізацію банківського сектору, впровадження хмарних платформ, алгоритмів прогнозування, блокчейн-рішень та транснаціональних систем обміну даними. Це створює передумови для підвищення ефективності державного управління, зменшення корупційних ризиків, розширення доступу до електронних сервісів і зміцнення стійкості критичної інфраструктури.

Разом із тим цифровізація супроводжується значними ризиками: кіберзагрозами, регіональними дисбалансами у доступі до технологій та викликами, пов'язаними з використанням штучного інтелекту. Нерівномірність цифрового розвитку, залежність від алгоритмів, можливість маніпуляцій даними

та загроза DDoS-атак можуть суттєво підірвати економічну безпеку, якщо не забезпечити належного контролю та кіберзахисту.

Отже, цифрові інструменти здатні суттєво зміцнити економічну безпеку регіонів за умови збалансованого впровадження, поєднання технологічних рішень із людським контролем, інституційною модернізацією та розвитком цифрових компетентностей населення. Відповідальне управління, інвестиції у кіберстійкість та цифрову інклюзію дозволять перетворити технологічні інновації на потужний драйвер сталого регіонального розвитку та зміцнення національної безпеки.

Повоєнна реконструкція вимагає інституційних реформ, спрямованих на максимальну прозорість і залучення інвестицій. Використання блокчейн-реєстрів, запровадження «єдиного інвестиційного вікна», створення стимулів для повернення людського капіталу та розвиток інклюзивної кадрової політики є необхідними умовами прискореної регенерації економічного потенціалу регіонів та їх інтеграції в європейський простір.

Таким чином, сучасна модель економічної безпеки регіону має ґрунтуватися на синергії антикризового управління, цифрових технологій, інституційної відкритості та партнерства між владою, громадою, бізнесом і міжнародними структурами. Комплексний підхід до оцінювання ризиків і масштабування інновацій формує новий стандарт економічної стійкості, що забезпечує здатність українських регіонів ефективно функціонувати в умовах невизначеності та глобальної турбулентності, водночас створюючи фундамент для відбудови та довгострокового розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що економічна безпека регіону є складною, багатовимірною категорією, яка інтегрує територіальний, соціально-економічний, інституційний та просторовий виміри. Регіон доцільно розглядати як територіально-господарський комплекс із внутрішньою цілісністю, де взаємодіють природні, економічні, соціальні та виробничі компоненти. Саме на цьому рівні формується значна частина національного економічного потенціалу, забезпечується реалізація державної політики розвитку та проявляється вплив зовнішніх і внутрішніх загроз. Економічна безпека регіону таким чином постає як багаторівнева система, спрямована на підтримання стійкості, збалансованості та конкурентоспроможності регіональної економіки.

2. Дослідження природи загроз показало, що сукупність внутрішніх і зовнішніх ризиків формує складне середовище функціонування економічної системи. До внутрішніх чинників дестабілізації належать інституційна слабкість, корупція, тіньова економіка, інфляція, боргове навантаження, соціальна нерівність та демографічні втрати. Зовнішні загрози пов'язані з геополітичними конфліктами, глобальними фінансовими кризами, енергетичною залежністю, торговельно-інвестиційними обмеженнями, інформаційним тиском та екологічними викликами. Особливо актуальним є вплив повномасштабної військової агресії проти України, яка посилила енергетичні, продовольчі, фінансові та безпекові ризики. У цих умовах економічна безпека регіону виступає не лише важливою складовою національної безпеки, а й ключовою передумовою збереження соціально-політичної стабільності.

3. Цифровізація змінює структуру виробництва, моделі управління, механізми моніторингу загроз і прийняття рішень. Використання ІКТ, Big Data, штучного інтелекту, цифрових платформ та цифрової державної інфраструктури створює нові можливості для підвищення прозорості, ефективності та керованості економічних процесів на регіональному рівні. Водночас розширення цифрового середовища супроводжується зростанням кіберзагроз, технологічної

залежності, ризиків витоку даних та монополізації ринків, що формує новий вимір економічної небезпеки — цифрову вразливість.

Таким чином, економічна безпека регіону в сучасних умовах виступає не статичною характеристикою, а динамічним процесом адаптації, що вимагає постійного оновлення підходів, інструментів і механізмів реагування. Вона стає базисом довгострокового розвитку, від якого залежить здатність держави протистояти кризам, інтегруватися у глобальний економічний простір та забезпечувати гідний рівень життя населення.

4. Проведений аналіз соціально-економічних показників за 2020–2024 рр. засвідчує, що українська економіка функціонує в умовах тривалої багатофакторної кризи, спричиненої поєднанням пандемії COVID-19, повномасштабної війни, порушенням глобальних логістичних ланцюгів, енергетичною нестабільністю та демографічними втратами. Водночас спостерігається високий рівень адаптивності: після рекордного реального падіння ВВП у 2022 р. уже у 2023–2024 рр. економіка демонструє відновлювальне зростання, нарощення номінального ВВП, активізацію інвестиційної діяльності та часткову стабілізацію макроекономічної динаміки. Це створює базу для посиленого фокусування на економічній безпеці регіонів як ключових просторових осередків відбудови.

5. Оцінка стану економічної безпеки за ключовими індикаторами показала, що макроекономічні, фіскальні, виробничо-технологічні, соціальні, інноваційно-інвестиційні, зовнішньоекономічні та екологічні блоки перебувають у різному ступені напруження, але всі вони зазнали серйозного впливу війни. Суттєвими викликами залишаються: критично високий і волатильний дефіцит бюджету та значне боргове навантаження; структурна деградація частини виробничих потужностей за одночасного збереження високої зношеності основних фондів; демографічна криза, від’ємне міграційне сальдо, зростання безробіття та соціальної напруги; стійке від’ємне торговельне сальдо й залежність від імпорту енергоносіїв; наростання екологічних ризиків, пов’язаних із воєнними діями та відходами військового походження.

Разом із тим виявлено й стратегічно позитивні тенденції: зростання інноваційної активності підприємств, збільшення інвестицій у НДДКР, відновлення припливу прямих іноземних інвестицій до довоєнних рівнів, нарощення капітальних вкладень, переорієнтація бізнесу на високотехнологічні, гнучкі та оборонно орієнтовані сектори. Це формує нову структурну основу економічної безпеки, менш залежну від традиційних сировинних моделей.

6. Вплив цифровізації на економічну безпеку регіону показав, що цифрова трансформація стала не лише інструментом модернізації, а й ключовим механізмом антикризової стійкості. Розвиток е-послуг, порталу «Дія», цифрової фінансової інфраструктури, телемедицини, дистанційної освіти, агротехнологій та промислової автоматизації зменшує транзакційні витрати, підвищує прозорість, скорочує корупційні ризики та прискорює реакцію на безпекові загрози. Цифровізація органів влади перетворюють цифрові інструменти на невід'ємний елемент системи моніторингу ризиків і управління економічною безпекою.

Водночас цифрова трансформація супроводжується новим спектром ризиків: зростанням кіберзагроз, технологічної залежності від іноземних платформ, концентрацією ринкової влади в руках окремих ІТ-гігантів, а також посиленням цифрового розриву між регіонами та соціальними групами.

7. В умовах війни та глибокої структурної трансформації економіки економічна безпека регіонів перестає бути суто «фінансовою» категорією і перетворюється на комплексну систему, яка поєднує інституційну спроможність, цифрову інфраструктуру, людський капітал, аграрно-ресурсний потенціал та оборонно-логістичну стійкість. Державна політика 2025–2027 рр. із акцентом на відновлення регіонів, реінтеграцію деокупованих територій і соціальний захист ветеранів формує рамкові умови, в яких регіони мають реалізовувати власні стратегії стійкості та розвитку.

Стратегічні підходи до підвищення економічної безпеки окреслюють нову логіку регіональної політики. Інституційна модернізація означає перехід від реактивного до проактивного управління ризиками (цифровий моніторинг,

антикризове планування, системи раннього попередження). Економічна диверсифікація та розвиток високотехнологічних, експортноорієнтованих секторів зменшують залежність від сировинної моделі й роблять регіони більш стійкими до зовнішніх шоків. Розвиток цифрової інфраструктури та кіберрезильєнтності, включно з доступом до е-сервісів навіть у малих громадах, посилює як економічну, так і соціальну безпеку. Фокус на людському капіталі та соціальній інклюзії дозволяє поєднати економічну стійкість із довгостроковою демографічною стабільністю.

8. Цифрові технології перетворилися на ядро сучасної системи економічної безпеки регіону. Хмарні аналітичні платформи, Big Data, блокчейн, платформи автоматизації платежів, е-сервіси й транснаціональні платформи обміну даними забезпечують ідентифікацію загроз у режимі реального часу; зниження корупційних ризиків та людського фактору в адмінпроцесах; захист персональних і фінансових даних та критичної інфраструктури; прозорість руху капіталів і цільового використання коштів.

9. Повномасштабна агресія РФ змінила саму парадигму економічної безпеки регіонів: з домінування боротьби з внутрішніми ризиками (корупція, тіньова економіка) у мирний час — до пріоритету стійкості, автономності та здатності працювати в умовах постійних загроз. Децентралізація та резервування критичної інфраструктури, створення автономних енергетичних та логістичних кластерів, оперативні штаби економічної безпеки, цифрові системи оцінювання шкоди, а також блокчейн-реєстри відбудови та «єдине інвестиційне вікно» формують нову архітектуру управління безпекою, зорієнтовану на прозорість, швидкість рішень і довіру інвесторів. Кадрова та міграційна політика, повернення українців, інтеграція ветеранів і людей з інвалідністю у ринок праці визначені як ключова умова поствоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська регіональна політика : навч. посіб. / за ред. А. І. Крисоватого, І. О. Ліщинського. 238 с.
2. Акімова Л. М., Захарченко В. І. Екологічна безпека як складова економічної безпеки регіону. *Економіка та суспільство*. 2019. С. 89-94.
3. Preobrazhenska O., et al. State of Economic Security and Directions of Restoration Socio-Economic Development and Food Security in the Conditions of War. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. С. 441–442.
4. Global operational risk review. How war is fuelling geopolitical uncertainty. *Economist Intelligence Unit (EIU)*. May 2022. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/operational-risk-review-2022>
5. Потапенко В., Павленко І., Нагірний В., Малярєвський Є. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики : аналіт. доп. – Київ : НІСД, 2024. – 31 с.
6. World Bank Open Knowledge Repository. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/cca2963e-27bf-4dbb-aa5a-24a0ffc92ed9>
7. ITSSI: Information Technologies and Security Systems. URL: <https://journals.uran.ua/itssi/article/view/2522-9818.2017.2.100>
8. Фурсова, В., Гавриш, Г., Солоха, А. Аналіз теоретичних підходів до визначення дефініції «фінансова безпека підприємства». *Економіка та суспільство*, (32). 2021 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-12>
9. Vukovic D., Kochetkov D. Defining region. *R-Economy*. 2017. Vol. 3, № 2. С. 76–81. DOI: 10.15826/recon.2017.3.2.009.
10. Managing Global Transitions. URL: <https://reference-global.com/article/10.2478/mgrsd-1988-030125>
11. Шергіна Л. А., Ковтун В. П. Цифрова економіка: тенденції розвитку та українські реалії цифровізації економіки. *Збірник наукових праць КНЕУ*. 2018. С. 25–34.

12. Логінова Н. В. Цифрова економіка та основи регіональної політики. Інститут педагогіки НАПН України. 2022. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/1.-TSyfrova-ekonomika-ta-osnovy-rehionalnoi-polityky_Lohinova.pdf
13. Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6047>
14. Карчева Г. Т. Використання технологій блокчейн як фактор підвищення ефективності фінансової сфери. *Банківська справа*. 2017. № 2. С. 110–119.
15. Радіонов Ю. Сутність та стан сучасного розвитку цифровізації економіки України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. С. 41–50.
16. Перепелюкова О. Особливості цифровізації регіональних економічних систем в умовах креативної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 3 (31). С. 80–90. DOI: 10.25140/2411-5215-2022-3(31)-80-90.
17. Нечаєва І., Шиловець І. Цифрова трансформація регіонів України: проблеми, рекомендації, перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. № 6. С. 137–145. DOI: 10.58423/2786-6742/2024-6-137-145.
18. Global Findex Database. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>
19. Міністерство економіки України. Офіційні огляди. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=aa0b1f45-f5c7-4f84-bf2a-1c74f8f5b38f&tag=OfitsiiniOhljadi>
20. Національний банк України. Інфляційні звіти. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/category/inflation-report>
21. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
22. Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>
23. Калініченко О.В. Зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці України URL: https://intellect21.nuft.org.ua/journal/2024/2024_2/6.pdf

24. Концепція економічної безпеки України. Інститут економічного прогнозування НАН України. – Київ : Логос, 2009. 56 с.
25. Державна служба статистики України. Народжуваність: набір даних. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/uk/datasets/narodzhuvanist>
26. Укрінформ. В Україні торік смертність перевищила народжуваність майже втричі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3955261-v-ukraini-torik-smertnist-perevisila-narodzhuvanist-majze-vtrici-minust.html>
27. Міністерство фінансів України. Держбюджет-2021: за січень–грудень 2021 року до загального фонду надійшло 1,084 трлн грн. URL: https://mof.gov.ua/en/news/derzhbiudzhjet-2021_za_sichen-gruden_2021_roku_do_zagalnogo_fondu_nadiishlo_1084_trln_grn-3265
28. DiXi Group. €129 billion of excise tax and rent from the energy sector paid to the state budget in 2024. URL: <https://dixigroup.org/en/%E2%82%B4-129-billion-of-excise-tax-and-rent-from-the-energy-sector-paid-to-the-state-budget-in-2024>
29. Institute of Liberty. Економічна безпека. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/index/ekonomichna-bezpeka>
30. Національний банк України. Макроекономічні показники. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
31. Capital Times. Макроекономіка України 2022–2024. URL: <https://www.capital-times.com/makroekonomika-ukraini-2022-2024/>
32. GMK Center. Динаміка розвитку економіки України сповільнилася у 2024 році. URL: <https://gmk.center/ua/infographic/dynamika-rozvytku-ekonomiky-ukrainy-spovilnylasia-u-2024-rotsi/>
33. Міністерство фінансів України. Макроогляд. URL: <https://mof.gov.ua/uk/makroogljad>
34. Мінфін. GDP України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
35. Віштак І., Прямухіна Н. Розвиток інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств в умовах кризи: основні аспекти і практична реалізація. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences 2025, №

- 1, С. 265 – 272. URL: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/download/1409/1492/4487>
36. Спілка економістів України. Звіт за 2024 рік. URL: <https://seu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Zvit-Spilky-ekonomistiv-Ukrainy-za-2024-rik.pdf>
37. Портал відкритих даних України. Дані щодо населення. URL: https://data.gov.ua/organization/51d6e1af-8754-41e3-8405-66a49cc74e11?tags_limit=0&tags=%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F
38. Національний інститут стратегічних досліджень. Глобальний інноваційний індекс-2024. URL: <https://nipo.gov.ua/hlobalnyj-innovatsijnyj-indeks-24/>
39. Національний банк України. Макроекономічний та монетарний огляд (вересень 2024 року). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2024-roku>
40. Основні економічні показники України та світу в січні-грудні 2024 року – аналіз. Інтерфакс Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/projects/1068632.html>
41. Міністерство економіки України. Прогноз економічного і соціального розвитку України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini>
42. Володимирська районна державна адміністрація. В Україні запровадять 30 екологічних індикаторів. URL: <https://voladm.gov.ua/article/v-ukrayini-zaprovadyat-30-ekologichnih-indikatoriv/>
43. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Тези XXVI міжнародної конференції (2024). URL: https://ecology.karazin.ua/tezi-xxvi_mezhd-konf-2024
44. Марченко О. Проблеми цифрової трансформації економіки регіонів. *Проблеми системного підходу в економіці*, в. № 2(95), 2024. С. 94-99.

45. Ukrinform. The results of the first study in Ukraine of the population's access to high-speed Internet. 08.04.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3072241-rezultati-persogo-v-ukraini-doslidzenna-naavnosti-dostupu-naselenna-do-visokosvidkisnogo-internetu.html>

46. Міністерство цифрової трансформації України. Як трансформувалися регіони у 2024 році: результати дослідження Мінцифри. URL: <https://od.cmr.gov.ua/news/199820-iaak-transformuvalisia-regioni-u-2024-roci-rezultati-doslidzennia-mincifri>

47. Портал «Децентралізація». Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2024 рік. URL: <https://hromada.gov.ua/post/rezultati-cifrovoyi-transformaciyi-v-regionax-ukrayini-za-2024-rik>

48. EU4Digital. Ukraine's Index of Digital Transformation study reveals regional results. URL: <https://eufordigital.eu/uk/ukraines-index-of-digital-transformation-study-reveals-regional-results/>

49. Офіційний вебпортал «Дія». Інформація про послуги та їхній функціонал. URL: <https://diia.gov.ua>

50. Кабінет Міністрів України. Схвалено план заходів на 2025–2027 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/skhvaleno-plan-zakhodiv-na-2025-2027-roky-z-realizatsii-derzhavnoi-stratehii-rehionalnoho-rozvytku-na-2021-2027-roky>

51. Media Center Ukraine. Ukraine has approximately 139,000 square kilometers of potential mine contamination — SES. URL: <https://mediacenter.org.ua/ukraine-has-approximately-139-000-square-kilometers-of-potential-mine-contamination-ses/>

52. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2024. URL: <https://surl.li/cdyrcr>

53. Кириленко С. Система економічної безпеки в умовах цифрової економіки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*, № 1(18), 2024. С. 40-47.

54. Хандій О., Архипов П. Цифрова трансформація як інструмент забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах кризи. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, № 6(292), 2025. С. 89-98.

55. Дубницький В., Науменко Н. Теоретико-методологічні аспекти забезпечення економічної та інформаційної безпеки регіону в умовах цифрової трансформації. *Економіка та підприємництво*, 2021 р., № 3 (120). С. 78-87.

56. International Monetary Fund. Rising cyber threats pose serious concerns for financial stability. URL: <https://www.imf.org/en/blogs/articles/2024/04/09/rising-cyber-threats-pose-serious-concerns-for-financial-stability>

57. Industrial Cyber. WEF Global Cybersecurity Outlook 2025 report addresses geopolitical tensions, emerging threats to boost resilience. URL: <https://industrialcyber.co/reports/wef-global-cybersecurity-outlook-2025-report-addresses-geopolitical-tensions-emerging-threats-to-boost-resilience/>

58. Belfer Center for Science and International Affairs. Economic consequences and generational impact of the digital divide. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/economic-consequences-and-generational-impact-digital-divide>

59. OECD. Digital divides. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/digital-divides.html>

60. Маслій О., Буряк А. Трансформація загроз економічній безпеці та безпеці інформаційного середовища України в умовах повномасштабної війни. *Економіка та підприємництво*, 2023 р., № 3 (129). С. 28-32.

61. Булик О. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*, 48. 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>

62. World Bank. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment>

63. KSE Institute. Прямі збитки інфраструктури України через війну зросли до 170 млрд дол. станом на листопад 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-listopad-2024-roku/>

64. Ерфан В., Кольцов Ю. Економічна стратегія стимулювання регіонів України у післявоєнний період. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 6. 2023. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294308>

65. Мунько А. Розвиток методології дослідження публічного управління фінансово-економічною безпекою держави. *Науковий вісник: державне управління*. 2024. № 2 (16). С.45-59.

66. Л. Коковський Економічна безпека як об'єкт економіко-географічного дослідження. URL: <https://visnyk-geo.knu.ua/wp-content/uploads/2016/04/5-61.pdf>